

SPELEND LEREN IN GROEP 2&3

Scriptie 2018/2019

SPELACTIVITEITEN IN GROEP 2 EN DRIE LATEN AANSLUITEN

Op welke manier zorg je ervoor dat de overgang van de spelactiviteiten van groep twee naar drie op het gebied van taalontwikkeling op elkaar wordt afgestemd op basisschool X?

Stella Dijkstra

Pabo NHL Stenden Hogeschool

SAMENVATTING

Dit onderzoek is uitgevoerd op basisschool X. Het onderzoek heeft betrekking op de spelactiviteiten in de groepen twee en drie en hoe deze op elkaar kunnen worden aangesloten om de overgang tussen de beide groepen te versoepelen. Hierbij staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

Op welke manier zorg je ervoor dat de overgang van de manier van werken van groep twee naar drie op het gebied van taalontwikkeling op elkaar wordt afgestemd op basisschool X?

In de praktijk op basisschool X blijkt, dat kinderen in groep drie moeten wennen aan de manier van onderwijs. In groep twee wordt er vooral spelenderwijs onderwijs gegeven. Kinderen leren in concrete spelsituaties. In groep drie moeten de kinderen leren vanuit een methode, waar minder ruimte is voor de concrete spelsituatie. Deze spelsituaties moeten gecreëerd worden door de leerkracht. Een aantal kinderen past zich hier gemakkelijk op aan, een groot deel van de kinderen moet wennen aan deze stap en dit zou gemakkelijker moeten gaan.

Dit probleem wordt onderzocht door middel van het voeren van interviews met de leerkrachten in de groepen twee en drie. Met behulp van interviews wordt een antwoord gegeven op deelvragen die zich richten op de verschillende spelactiviteiten in de groepen, de visies van de leerkrachten op het gebruik van spelactiviteiten voor de taalontwikkeling en de wensen van de leerkrachten om de overgang te versoepelen. De resultaten uit deze interviews worden verzameld en geanalyseerd en leiden tot een aanbeveling voor de leerkrachten van de school.

Uit de resultaten blijkt dat de groepen twee werken vanuit het vrije rollenspel. De kinderen hebben daar tijd en ruimte voor vrij rollenspel, waarbij de leerkracht zorgt voor verrijking en verdieping door met de kinderen mee te spelen. In de groepen drie is er de wens van de leerkrachten om ook meer op deze manier te kunnen werken. Daarnaast wensen de leerkrachten van de groepen twee en drie meer concreet zicht te hebben op de spelactiviteiten die in de groepen worden gedaan. Dat inzicht kan worden verkregen door het lezen van dit onderzoek.

INLEIDING

In het kader van mijn afstuderen doe ik een praktijkonderzoek in het onderwijs. Tijdens de opleiding voor leerkracht basisonderwijs heb ik een visie ontwikkeld op het onderwijs en ik merkte dat ik veel interesse heb in spelend leren. Het spel van kinderen is een prachtige activiteit, maar is ook van groot belang voor de ontwikkeling. Nu ik mijn afstudeerstage in groep drie doe, vraag ik mij af hoe het komt dat er in groep drie anders of minder gespeeld wordt dan in groep twee.

Het onderwerp van dit onderzoek is spelend leren op het gebied van taal in de groepen twee en drie op basisschool X. De vraag die hierbij centraal staat is hoe de school de werkwijze op het gebied van taalontwikkeling in beide groepen op een spelende manier beter op elkaar aan kan sluiten. Deze vraag wordt beantwoord met een aanbeveling. Hiervoor heb ik interviews gedaan met de leerkrachten van de groepen twee en drie waarin zij aangeven wat voor spelactiviteiten op het gebied van taalontwikkeling zij doen, wat voor hun het belang van spel is en hoe zij de overgang graag verbeterd zouden zien worden.

De aanleiding voor dit onderzoek komt vanuit mijn eigen visievorming. Omdat ik spel erg interessant en belangrijk vind, zou ik het graag in alle groepen van de basisschool terug zien. Toch gebeurt dat niet overal op dezelfde manier. Daarom was ik benieuwd naar de werkwijze van deze school en of hier ook verbeteringen in gemaakt konden worden. De directeur stond achter deze interesse en was ook gebaat bij een advies voor een soepele overgang van groep twee naar groep drie. De school werkt namelijk aan een plan om het leerstofjaarklassensysteem te overstijgen en loopt ook tegen het verbeteren van de overgang van groep twee naar drie aan. Een soepele groepsovergang is ook van belang voor een doorlopende leerlijn, waar de kinderen profijt van zullen hebben. Daarnaast hoop ik dat leerkrachten het belang en de mogelijkheden van spel zullen ervaren in hun onderwijs.

Dit onderzoek is voor mijzelf van belang, omdat ik nog meer leer over spel in het onderwijs. Daarnaast kan ik mijn kennis gebruiken als ik straks zelf voor de klas sta en kan ik misschien op andere scholen delen hoe ik op basisschool X bijgedragen heb aan het verbeteren van de groepsovergang. Met deze kennis en ervaring kan ik bijdragen aan het inrichten van een goede leeromgeving voor de kinderen.

INHOUD

Inleiding.....	1
Hoofdstuk 1. Probleemanalyse	4
Hoofdstuk 2. Theoretisch kader	5
2.1 Theoretisch kader van spel	5
2.1.1 Definitie van spel	5
2.1.2 Het belang van spel voor de ontwikkeling.....	6
2.1.3 Waarom speelt een kind.....	8
2.1.4 Spelontwikkeling.....	10
2.1.5 Verschillende soorten spel	11
2.1.6 De rol van de leerkracht	14
2.2 Theoretisch kader taalontwikkeling.....	16
2.2.1 De ontwikkeling van taal en denken.....	16
2.2.2 De inhoud van het taalonderwijs.....	17
Hoofdstuk 3. Probleemstelling.....	18
3.1 Doel.....	18
3.2 Hoofdvraag	18
3.3 Verwachting.....	18
Hoofdstuk 4. Onderzoeksaanpak	19
4.1 Onderzoeksgroep en dataverzameling	19
4.2 Interview	19
Hoofdstuk 5. Resultaten.....	21
5.1 Analyse van verkregen data.....	21
Hoofdstuk 6. conclusie	24
6.1 Deelvragen.....	24
6.2 Conclusie en aanbeveling	24
6.3 Verwachtingen en resultaat.....	25
6.4 Discussiepunten en mogelijk vervolg.....	25
Bijlagen Onderzoeksverslag	0

HOOFDSTUK 1. PROBLEEMANALYSE

In dit onderzoek wordt er gericht op een spelenderwijs onderwijsaanbod voor taalontwikkeling, dat past bij de ontwikkelingslijnen van kinderen in groep twee en drie. Het is belangrijk om eerst een duidelijk beeld te krijgen van het exacte probleem en welke aspecten daarbij een rol spelen. Door antwoord te geven op de vragen *wat, wie, wanneer, waarom, waar* en *hoe* wordt een analyse gemaakt waarin duidelijk wordt wat het probleem precies is. Aan de hand van deze probleemanalyse en een theoretisch onderzoek kan er vervolgens gericht worden op een hoofdvraag die is opgebouwd uit deelvragen die het onderzoek gaan vormen.

In de praktijk op basisschool X blijkt, dat kinderen in groep drie moeten wennen aan de manier van onderwijs. In groep twee wordt er vooral spelenderwijs onderwijs gegeven. Kinderen leren in concrete spelsituaties. In groep drie moeten de kinderen leren vanuit een methode, waar minder ruimte is voor de concrete spelsituatie. Deze spelsituaties moeten gecreëerd worden door de leerkracht. Een aantal kinderen past zich hier gemakkelijk op aan, een groot deel van de kinderen moet wennen aan deze stap en dit zou gemakkelijker moeten gaan. Volgens de onderwijswet moet er op de basisschool een doorlopende leerlijn zijn. De leerlijn sluit in dit geval dus niet mooi op elkaar aan op het gebied van spelactiviteiten.

Dit probleem heeft betrekking op de kinderen in de groepen drie. Daarnaast hebben de leerkrachten een grote rol in dit probleem. De kinderen in groep twee zullen ook bij dit probleem en de oplossing ter sprake komen, omdat de groepen beter op elkaar aan moeten sluiten. Dat zou kunnen betekenen dat er in beide groepen aanpassingen gedaan moeten worden. De leerkrachten spelen een rol in het toevoegen van spelactiviteiten in het onderwijs. In groep twee wordt er meer vanuit spelsituaties gewerkt, in groep drie wordt er meer vanuit de methode gewerkt en moet de leerkracht zelf spelsituaties toevoegen. Hier gaan leerkrachten verschillend mee om, wat resulteert in verschillende werkwijzen in de groepen.

Het probleem treedt vooral op in het begin van het schooljaar in groep drie. Je ziet dat kinderen moeten overschakelen naar een andere opstelling van de klas en een nieuwe manier van leren en les krijgen. Hierbij moet er meer uit boekjes worden gewerkt en wordt er minder in hoeken gespeeld.

De overgang van groep twee naar drie is een probleem, omdat kinderen zich niet op hun gemak kunnen voelen bij de manier van leren. Ze moeten wennen en daarmee gaat tijd verloren aan het leren van de kennis. De kinderen moeten eerst leren hoe je moet leren, voordat ze bijvoorbeeld gaan leren lezen. Zou dit concreet leren soepeler over gaan van spelen naar leren, dan hebben kinderen geen of minder besef van de overstap. Daardoor zijn de kinderen gelukkiger en kan er meer of misschien sneller geleerd worden, waardoor er betere resultaten worden gehaald.

Door dit probleem te onderzoeken kan de school een nieuwe visie vormen op de overgang van onderwijs op het gebied van spel en taalontwikkeling in groep twee en drie. Dit is van belang voor het vormen van een ononderbroken leerlijn zoals deze door de onderwijswet wordt voorgeschreven. Door de inzet van spel op elkaar aan te laten sluiten zullen kinderen de overstap van groep twee naar drie als minder groot ervaren.

HOOFDSTUK 2. THEORETISCH KADER

Het praktijkprobleem dat in het vorige hoofdstuk beschreven werd, bestaat uit verschillende onderliggende theorieën. Door deze theorieën uit te zoeken, kan er een plan worden gemaakt, waarmee het probleem onderzocht kan worden. Er wordt eerst gekeken naar wat er in de theorie geschreven wordt over spelenderwijs leren en het wat belang van spel is voor de ontwikkeling. Spel is het onderliggende onderwerp van het onderzoek en het is dus van belang om eerst te weten wat spelenderwijs leren precies inhoudt, voordat dit op een juiste manier onderzocht kan worden. Daarnaast wordt de ontwikkeling van de taal uitgewerkt, omdat er in dit onderzoek gericht wordt op spelactiviteiten in het kader van taalontwikkeling.

2.1 THEORETISCH KADER VAN SPEL

2.1.1 DEFINITIE VAN SPEL

Een concrete definitie voor spelend leren is lastig te formuleren. Verschillende onderwijspedagogen spreken over spel, spelend leren en spelenderwijs leren. Wat wordt daarmee bedoeld? Volgens Vygotsky, en ook andere pedagogen, biedt spel de beste ontwikkelingsmogelijkheden. Daarvoor is het van belang om te weten wat spel is. De Dikke van Dale (2019) definieert 'spel' als volgt: "*spel (het; o; verkleinwoord: spelletje) 1. het spelen, het bewegen: een spel van krachten onderlinge beïnvloeding.*"

Spel is dus een activiteit waarbij krachten en onderlinge beïnvloeding gepaard gaan. Dit is alsnog een breed begrip. Wanneer kan er gesproken worden van spel bij kinderen in het onderwijs? Bijna alles wat kinderen doen wordt spelen genoemd. Toch zijn er grenzen die aangeven wanneer er nog van spel en spelen gesproken kan worden. Brouwers (2013) zegt dat activiteiten waarbij alle mogelijkheden van tevoren vastgelegd of bekend zijn, en waarvan het verloop dus voorspelbaar is, buiten het begrip 'spel' moeten vallen. Spel is dus een activiteit die van tevoren niet georganiseerd en gepland wordt. Het loopt zoals het loopt. Al het "spelen" met materialen die maar één functie hebben is dus geen spel, want er kunnen maar een beperkt aantal activiteiten mee gedaan worden, die ook van tevoren al bekend zijn.

Langeveld (1974) zegt over spel: *'Het spel is de meest wezenlijke bezigheid van het veilige kind met een wereld die alles nog kan blijken te zijn (Langeveld, 1974, p.56).'* Hiermee bedoelt hij dus dat kinderen op een spelende manier de wereld om hun heen ontdekken en dat spel dus van groot belang is voor de ontwikkeling. Hij heeft het in deze opvatting over de meest wezenlijke bezigheid, want spel is voor een kind een levensvoorwaarde. Door te spelen, leren kinderen hun eigen wereld en de wereld om hun heen kennen. Daarnaast noemt hij het veilige kind. Hiermee bedoelt hij dat er voorwaarden verbonden zijn aan spel. Wanneer een kind zich niet goed en veilig voelt, zal het niet gaan spelen. Het derde belangrijk aspect in zijn definitie is een wereld die nog van alles kan blijken te zijn. Voor een kind is alles in het spel nog mogelijk. Een kind wordt dus niet beïnvloed door kennis of ervaring, dat bepaalde gebeurtenissen niet kunnen, of dat materialen maar één doeleinde hebben. Voor een kind is alles mogelijk.

Kohnstamm(1980) geeft geen eenduidige definitie, maar heeft de volgende kenmerken van spel omschreven:

1. Het bezig zijn is doel in zichzelf. Dat wil zeggen dat een kind er niet persé iets speciaals mee wil bereiken als het speelt. Als een kind wel een doel heeft of een resultaat wil bereiken is dat volgens Kohnstamm dus geen spel.
2. Een kind is actief bij het spelen. Een kind voert actief handelingen en acties uit en is dus niet alleen maar aan het luisteren of kijken.
3. Een kind heeft tijdens het spelen plezier. Een kind speelt zolang het leuk is.
4. Een kind is vrijwillig bezig tijdens het spelen. Spel kan wel gestimuleerd worden, maar kan niet gedwongen worden en moet dus vanuit het kind gaande gehouden worden.

Hiernaast zegt Kohnstamm dat er alleen sprake van spel is, wanneer er aan alle vier van deze eisen voldaan wordt (Kohnstamm, 1980, p. 158).

Frea Janssen-Vos (2006) geeft ook niet één concrete definitie van spel, maar ook zij geeft kenmerken van spel. Zij noemt net als Kohnstamm dat spelen leuk en prettig is, dat spelen vrijwillig is en dat kinderen de vrijheid van handelen hebben, daarnaast zegt zij dat spel ook regels kent, want als je een bepaald personage speelt, horen daar wel vaste handelingen of eigenschappen bij. Janssen-Vos zegt dat kinderen zelf betekenis geven aan bepaalde materialen. Een blokje kan dus gemakkelijk als telefoon gebruikt worden in spel. Als laatste zegt zij dat spel een open of flexibele activiteit is, waarin vooral het proces centraal staat. Zo bepalen kinderen zelf aan welke eisen hun activiteit voldoet, ook als er een resultaat, prestatie of product in het spel zit.

“Kinderen ontwikkelen en leren door activiteiten die hun interesse hebben en waarin ze samen met anderen betrokken zijn (Janssen-Vos, 2006).”

Het verschil tussen de beschrijvingen van Kohnstamm en Janssen-Vos is dat er volgens Kohnstamm geen enkel doel aan het spel gekoppeld mag worden, terwijl Janssen-Vos dat geen probleem vindt, zolang de kinderen de activiteit maar zelf vorm mogen geven. Langeveld, (1972, p. 57) maakt hierin een onderscheid van doelvrije en doellose activiteiten. Het spel wordt volgens hem gekenmerkt door doelvrijheid en niet door doelloosheid. Het is voor Langeveld dus van belang dat het einddoel nog onbestemd is, maar dat er wel een einddoel kan zijn.

Oenema-Mostert (2018) schrijft dat spel kinderen helpt om hun kennis over de wereld te vergroten en dat spel de meest natuurlijke manier is om de werkelijkheid te kunnen begrijpen. Spel kan dus ook gezien worden als kennisproductie, want spel leidt tot kennis over de wereld (Alkema, Kuipers, Lindhout, & Tjerkstra, 2015).

Van Oers (2005) schrijft over de homo ludens. Hij volgt Huizinga met zijn opvatting dat de mens van nature een spelende mens is. Huizinga stelt spel zelfs ouder dan cultuur. Volgens hem is spel van belang voor oefening van bepaalde handelingen, maar daarnaast is het ook van belang voor de sociale ontwikkeling. Door spel leert de mens omgaan met emoties en daardoor staat spel dus in nauw verband met de cultuur. Hij geeft daarbij de volgende beschrijving van spel:

“Spel is een vrijwillige handeling of bezigheid, die binnen zekere vastgestelde grenzen van tijd en plaats wordt verricht naar vrijwillig aanvaarde doch volstrekt bindende regels, met haar doel in zichzelf, begeleid door een gevoel van spanning en vreugde, en door het besef van ‘anders zijn’ dan het gewone leven (Huizinga in Alkema et. al., 2015).”

Hierbij is het aspect competentie in het spel volgens Huizinga het belangrijkste. Met competitie bedoelt hij het overtreffen van anderen en zichzelf. Doordat mensen met elkaar spelen worden beide vanuit zichzelf aangespoord om beter te zijn dan de ander. Daarnaast is het overtreffen van zichzelf dus ook van belang. Dit geeft een goed gevoel en is van belang voor de sociale ontwikkeling. Wat opvallend is aan de opvatting van Huizinga, is dat hij spreekt over de mens die speelt: de spelende mens. Hij zegt daarmee dat spelen dus niet alleen voor kinderen is!

2.1.2 HET BELANG VAN SPEL VOOR DE ONTWIKKELING

Spel is een breed begrip en wordt door veel pedagogen beschreven. In al die beschrijvingen komt naar voren dat spel met verschillende aspecten van de ontwikkeling van het kind in verband staat. In spel staan steeds drie basisbehoeften centraal: het gevoel van relatie, het gevoel van autonomie en het gevoel van competentie (Oenema-Mostert, Janssens, Woltjer, & Kraats-Hop, 2018). Deze gevoelens zijn gekoppeld aan de drie ontwikkelingsgebieden: de emotionele ontwikkeling, de sociale ontwikkeling en de intellectuele ontwikkeling. Voor elk deel van die ontwikkeling heeft spel een belangrijke rol die hier uitgewerkt zullen worden.

SPEL EN DE EMOTIONELE ONTWIKKELING

Wat betreft de emotionele ontwikkeling is spel van groot belang voor het uitspelen van de gevoelens.

“Het kinderspel is de infantiele vorm van het menselijk vermogen om zijn ervaringen te verwerken door modelsituaties te scheppen en de realiteit door experimenten en planning te beheersen (Erikson, 1971 in Brouwers, 2013).”

Erikson benadrukt dus dat kinderen hun gevoelens in spel leren te verwerken en te plaatsen. Kinderen kunnen door een spelsituatie te creëren bijvoorbeeld hun angsten op een veilige manier leren kennen. Wanneer een kind zich veilig en goed voelt, zoals Langeveld dat beschrijft als het veilige kind, kan het zonder moeite spelen over iets wat soms heel diep in hun gevoelens zit (Brouwers, 2013, p.93). Doordat een kind in het spel de regie zelf in handen kan nemen, heeft het grip op de spelsituatie en durft het meer risico's te nemen. Het kind kan zelf bepalen wat er zal gebeuren, maar leert daardoor wel hoe bepaalde situaties aanvoelen. Kinderen spelen ook, omdat ze hun gevoelens nog niet begrijpen of zich er niet geheel bewust van zijn. In het echte leven kunnen deze gevoelens dan niet goed geplaast worden en het kind onderdrukt deze dan meestal. In het spel kunnen deze gevoelens de vrije loop worden gelaten. Door in het spel problemen uit te spelen, verdwijnen de problemen van het kind niet, maar het kind kan de problemen wel beter begrijpen en er beter mee omgaan. Dit is de kathariswerking van spel: het maakt levensechte situaties beter te hanteren.

Doordat kinderen zelf het spel organiseren en dus de baas zijn, verwerven ze op een bepaalde manier ook autonomie. Brouwers (2013) legt uit dat er voor kinderen veel geregeld wordt en jonge kinderen hoeven zelf vaak niet veel te beslissen. In het spel leren zij dat juist wel doen. Erikson (in Brouwers, 2013) noemt de kleuterperiode als een kritiek moment voor het ontwikkelen van autonomie. Op deze leeftijd krijgen kinderen in spel de mogelijkheid om zelf dingen te leren beslissen. Kan een jong kind geen autonomie verwerven, dan zal dat gevoelens van onmacht en schuld tot gevolg hebben.

SPEL EN DE SOCIALE ONTWIKKELING

Spel is ook van belang voor de sociale ontwikkeling. Kinderen leren hun plek in een groep kennen en leren hoe je je daarbij moet gedragen. Kinderen moeten, wanneer zij naar school gaan, hun sociale identiteit opnieuw vinden. In spelsituaties leren kinderen zichzelf opnieuw kennen. Hoe ga je om met bepaalde situaties, hoe reageer je op elkaar, etc. Dit is ook van groot belang voor het ontwikkelen van de eigen identiteit. Met elkaar om leren gaan is best lastig, daarom is de rol van de leerkracht ook belangrijk (Brouwers, 2013). De rol van de leerkracht wordt in dit theoretisch kader in een apart hoofdstuk verder uitgewerkt.

Doordat kinderen situaties uit het echte leven naspelen, leren ze ook de regels kennen die daarbij horen. Daarnaast komen de normen en waarden naar voren, die belangrijk zijn in de gemeenschap waarin het kind opgroeit. Hierdoor draagt spel bij aan de socialisatie. Daarnaast leren kinderen heel veel vaardigheden over hoe je met elkaar om moet gaan en hoe je elkaars inbreng moet respecteren, maar ook hoe je soms je eigen ideeën aan de kant moet zetten. Van Oers (in Brouwers, 2013) heeft het over het ontwikkelen van een gemeenschapsgevoel van spel. Doordat je leert dat je door samen te werken ook een beter resultaat kunt behalen, ontwikkel je een gemeenschapsgevoel.

SPEL EN DE INTELLECTUELE ONTWIKKELING

In het spel wordt veel denkvermogen van de kinderen gevraagd. Wanneer kinderen spelen, moeten zij zich zelf een situatie voor kunnen stellen, moeten zij zelf bedenken wat voor spullen ze nodig hebben, moeten zij zelf bedenken wat voor personages er zijn, etc. Dit zorgt ervoor dat het denk- en leervermogen van het kind wordt ontwikkeld.

Vygotsky zocht vooral naar de waarde van spel voor de intellectuele ontwikkeling. Hij heeft het hierbij over de zone van naaste ontwikkeling. Spel is van groot belang voor de ontwikkeling van vaardigheden. Vygotsky zegt dat spel dan ook meer mogelijkheden biedt om nieuwe vaardigheden te leren. Ook zijn de vaardigheden die het kind dan leert altijd boven het niveau dat het kind al heeft. Dit wordt de zone van naaste ontwikkeling genoemd. Daarnaast kan de leerkracht ook nog een zone van naaste ontwikkeling stimuleren, door de kinderen bepaalde vragen te stellen of opdrachten te geven in het spel.

Naast de zone van naaste ontwikkeling in spel, is er in spel volgens Vygotsky een eigen plan van kinderen. Kinderen bepalen zelf wat wel en niet kan. Ze gebruiken hierbij ook voorwerpen en geven die zelf een betekenis. Langeveld beschreef dit als *een wereld die alles nog kan blijken te zijn*. Kinderen kunnen dus materialen gebruiken voor een symbool van iets in het spel. Dit wordt ook wel symbolisch spel genoemd en wordt in de paragraaf *vormen van spel* nog verder uitgewerkt. Volgens Vygotsky en Piaget leidt symbolisch spel tot het handelen volgens een bepaald intern plan, wat vervolgens weer leidt tot het begin van het abstracte denken.

Vygotsky ziet zelfgestuurd handelen als een wezenlijk aspect van hoger mentaal functioneren (Brouwers, 2013). In spel leren kinderen hun eigen gedrag te sturen en gebruiken ze regels die in het echte leven ook van toepassing zijn. Kinderen corrigeren elkaar ook in het spel, dit leidt samen tot zelfsturing.

In spel moeten kinderen leren om zich in een ander te verplaatsen. Bodrova (in Brouwers, 2013) noemt dit cognitief decentreren: je eigen positie en de positie van de ander kennen en hierop anticiperen. Kinderen merken dat je in een rollenspel elkaar nodig hebt, want je moet op elkaar reageren, je kan dus niet alleen maar aan jezelf denken, want dan werkt het spel niet.

Door spel wil een kind bepaalde dingen leren: spel zorgt voor leermotivatie. Doordat kinderen tegen vaardigheden aanlopen die zij nog niet beheersen willen ze dat graag leren. Een kind wil bijvoorbeeld in het spel een kaart naar oma sturen, maar kan nog niet schrijven en weet niet wat er op de kaart moet staan. Deze vaardigheden hebben een betekenis in het spel en worden daardoor met motivatie geleerd. Dit heeft ook weer betrekking op de zone van naaste ontwikkeling die Vygotsky beschrijft. Het kind beheerst een vaardigheid nog niet, maar wil deze leren voor het spel. Hierdoor komt het kind dus weer op een hoger niveau van beheersing van die vaardigheid.

Om bijvoorbeeld een kaart te kunnen schrijven, wil een kind letters en woorden leren schrijven. Maar spel biedt heel veel mogelijkheden om de taal ook op andere vlakken te ontwikkelen. Kinderen hebben taal nodig om met elkaar te praten. Daarnaast hoort er bij bepaalde situaties ook specifiek taalgebruik. Je hoort bijvoorbeeld altijd beleefd te spreken tegen de koning en in de patatzaak praat je anders met de bediening dan in een luxe restaurant. Daarnaast is woordenschat ook gekoppeld aan spelsituaties. Wanneer kinderen spelen over op vakantie gaan, komen daar allemaal woorden bij kijken die te maken hebben met reizen.

Een ander aspect van spel is dat het veel creativiteit van kinderen vraagt. Een kind wil een bepaalde situatie naspelen en moet bedenken hoe dit eruit zal zien en wat er belangrijk is. Maar kinderen leren ook met elkaar zoeken naar oplossingen. In het spel komen verschillende problemen naar voren en voor het oplossen hiervan leert het kind creatief denken, maar ontwikkelt het ook technisch inzicht, leert het oorzaak en gevolg inzien, leert het middel en doel te koppelen, etc. Dit draagt allen bij aan het probleemoplossend vermogen (Brouwers, 2013).

2.1.3 WAAROM SPEELT EEN KIND

Naast dat spel van groot belang is voor de emotionele, sociale en intellectuele ontwikkeling zijn er nog andere redenen waarom een kind speelt. Hier hebben verschillende pedagogen in de geschiedenis onderzoek naar gedaan: waarom speelt een kind. Een aantal opvattingen van verschillende pedagogen worden hier beschreven. Het is van belang om te weten vanuit welke opvattingen je spel kunt bekijken om een zo groot

mogelijk referentiekader op de bouwen. De verschillende opvattingen die Alkema et. al (2015) uitwerkte, zullen hier kort worden uitgelegd.

Lazarus/Schaller (19^e eeuw) ziet spel als een ontspanning. Kinderen gaan na een inspannende schooldag vaak veel spelen. Dit komt doordat spel tegenover werk staat. Door te spelen kom je weer op krachten en kun je dus ontspannen.

Karl Groos (1861-1946) beschrijft spel in zijn oefentheorie als een activiteit waarin een kind functies oefent die later in het leven nodig zijn. Hij bekijkt dit vanuit het instinct van de mens. Dieren oefenen ook bepaalde functies van zichzelf door te spelen. Een mens doet dat volgens hem dus ook door in de kindertijd te spelen, wat dus oefenen voor de toekomst is.

Granville Stanley Hall (1844-1924) schreef de recapitulatietheorie over spel. Hierin schrijft hij dat een kind in spel eigenlijk door alle delen van de vroege ontwikkeling van de mens gaat. Een kind speelt eigenlijk de geschiedenis van de mens na. Dit is gebaseerd op de evolutietheorie. De ontwikkeling van een mens is dus eigenlijk het herhalen van de geschiedenis van de ontwikkeling van de mens.

Erik Erikson (1902-1994) kwam ook al naar voren in de paragraaf over spel en de emotionele ontwikkeling. Hij ziet in spel een kathariswerking. In spel kunnen problemen verwerkt worden en krijgen emoties een plaats en betekenis. Het spel heeft een zuiverende werking voor de geest van het kind.

Ljublinskaja ziet spel als een weerspiegeling van de realiteit. Zij is een Russische psychologe en bekijkt het spel vanuit de culturele kant, want volgens haar wordt spel sterk bepaald door de heersende cultuur. Zij heeft het over de scheppende weerspiegeling van de realiteit. Dat wil zeggen dat een kind situaties uit het echte leven speelt, maar dat het kind hier zelf ook vorm aan geeft. Daarnaast ziet zij spel ook als vorm van kennisverwerving, omdat de kennis van een kind in het spel bevestigd, verdiept en verfijnd wordt. Wanneer het spel verder ontwikkeld is, gaat een kind begrijpen wat het is om mens te zijn, daardoor gaat het zich voorbereiden op de wereld van de volwassenen.

Volgens het stel Charlotte en Karl Bühler biedt spel de mogelijkheid om informatie over de realiteit op te slaan en te verwerken. Dat gebeurt door middel van verschillende spelvormen. Op verschillende leeftijden geven kinderen de voorkeur aan bepaalde spelvormen. Vanaf de geboorte tot ongeveer drie jaar doen kinderen vooral bewegings- of functiespellen. Tussen twee en vijf jaar geven kinderen de voorkeur aan rollen-, fantasie- en fictiespel. Vanaf het tweede jaar vertonen kinderen receptief spel en beginnen kinderen ook met constructiespel. Dit neemt toe vanaf het vijfde jaar.

Piaget keek vooral naar de relatie tussen het kind en de fysieke wereld. Hij kwam ook al naar voren in de paragraaf over spel en de cognitieve ontwikkeling. Piaget onderscheidde drie soorten spel: oefenspel: waarin er met objecten geoefend wordt en wat leidt tot kennisverruiming over de eigenschappen van het object, symbolisch spel: het spelen van denkbeeldige situaties, en regelspel: het regelbewustzijn wordt ontwikkeld.

Caillois deelt spel in, in vier categorieën die hij baseert op de levensloop van de mens en op het voorzien in de vier, volgens hem, primaire levensbehoeften:

- Agôn: betekent wedstrijd in het Grieks. De behoefte aan competitie.
- Alea: betekent dobbelsteen in het Grieks. Callios bedoelt hiermee dat je bij spel afhankelijk kan zijn van toeval, zoals bijvoorbeeld gokken. Je hebt hier zelf geen grip op.
- Mimicry: betekent in het Grieks nabootsen. Dit is spel waarbij je aan jezelf ontsnapt door een ander te spelen. Hierdoor kan je jezelf overstijgen.
- Ilinx: betekent in het Grieks draaikolk. Dit is spel met gevaar en risico's.

Volgens John Dewey (1859-1952) spelen kinderen via spel over de wereld van volwassenen. Maar het is niet alleen het nadoen van deze wereld, want een kind leert de wereld kennen en leert zich daarin te redden. Daarnaast leert het kind meedoen en met elkaar omgaan. Spel is ook van belang in de opvoeding, omdat opvoeding volgens Dewey betekent dat een kind zichzelf leert uitdrukken en daardoor eigen mogelijkheden leert ontwikkelen.

Frea Janssen-Vos kwam in eerdere hoofdstukken ook al naar voren. Zij gaf verschillende kenmerken van spel, maar zij ziet spel als van groot belang voor de ontwikkeling, want door spel worden taal, sociale vaardigheden en denkvermogen ontwikkeld. Zij spreekt dan ook van spel als de *leidende activiteit* bij jonge kinderen. Dat betekent dat verschillende vormen van spel leidend zijn voor bepaalde aspecten van de ontwikkeling. Uiteindelijk leidt spel tot de bewuste leeractiviteit.

Sieneke Goorhuis-Brouwer vindt dat juist het vrije spel van het kind moet leiden tot creativiteit en probleemoplossend vermogen. Zij geeft daarbij vier karakteristieke kenmerken van spel:

- Spel brengt plezier. Je speelt niet om een doel te bereiken, maar het gaat om het proces en niet het product.
- Spel is spontaan. Het is niet van te voren bedacht en uitgedacht. Het wordt tijdens het spel zelf gevormd.
- Spel heeft een eigen realiteit en er worden geen regels van buitenaf opgelegd.
- Voor spel je moet je actief betrokken zijn en er volledig in meedoen.

Volgens Goorhuis-Brouwer worden kinderen te snel voorbereid op de echte wereld. Peuters en kleuters nemen alles wat hen aangeboden wordt op. Zij vindt het daarom heel belangrijk dat leerkracht in gaan zien hoe jonge kinderen leren. Daarom moeten klaslokalen ingericht worden als een soort 'activity centers' waarin verschillende materialen zijn. Als kinderen dan worden aangemoedigd om deze materialen op hun eigen manier te ontdekken, ontwikkelen zij nieuwsgierigheid, motivatie en het gevoel van succes.

2.1.4 SPELONTWIKKELING

Dat kinderen spelen om een bepaalde reden is nu duidelijk, maar dat spelen ontwikkelt zich op een bepaalde manier. Hier zijn verschillende studies naar gedaan die leren dat spel zich in verschillende stappen ontwikkelt.

Volgens Janssen-Vos (2006) zijn er verschillende soorten spel die elkaar opvolgen in de ontwikkeling. Bij twee- en driejarigen zien we vooral manipulerend spel en beweging. Manipulerend spel heeft betrekking op het handelen, want in deze leeftijd gaat het vooral om het ontwikkelen van de motoriek. De taal van de kinderen wordt in het spel ontwikkeld door voorwerpen een naam te geven, de woordenschat wordt vergroot door het spel.

Vervolgens ontwikkelt het manipulerend spel zich naar rollenspel. Voorwerpen krijgen een bepaalde betekenis en worden doelgericht gebruikt. In het rollenspel wordt de volwassenwereld al nagespeeld. Hiermee maken de kinderen ook veel contact waardoor ze zich sociaal meer gaan ontwikkelen. De taal in het spel wordt niet alleen meer gekoppeld aan voorwerpen, maar er wordt een verband gelegd tussen de relatie van de voorwerpen met de rollen in het spel.

Kinderen gaan steeds meer op elkaar reageren waardoor er interactief rollenspel gaat plaatsvinden. Hierdoor kunnen ze samen spel gaan vormen. De taal wordt ontwikkeld in de rollen. De taal die bij de rollen hoort wordt steeds echter en beter en begint meer en meer te lijken op de taal van volwassenen.

Naast het rollenspel noemt Janssen-Vos (2006) het constructiespel. Het rollen- en constructiespel ontwikkelen zich ongeveer tegelijk. Kinderen worden geïnteresseerd in materialen en voorwerpen en willen hiermee experimenteren. Kinderen gaan voorwerpen uitproberen en hiermee iets maken of bouwen. Dit is soms ook

terug te zien in rollenspel. “In het verkennend spel ontdekken kleuters de wereld en begrijpen dat er een splitsing is tussen subject en object (Oenema-Mostert, Janssens, Woltjer, & Kraats-Hop, 2018).”

Wanneer het rollenspel en constructiespel voldoende ontwikkeld zijn, kan er een thema aan het spel gekoppeld worden. We spreken van thematisch spel wanneer kinderen rond een bepaald onderwerp hun spel vormgeven. Vervolgens wordt de behoefte steeds sterker om ook aan de ‘echte’ wereld mee te doen. Zo ontwikkelt het spelen zich van spelactiviteit naar leeractiviteit. Het rollenspel en constructiespel leidt ertoe dat kinderen iets willen leren om het zelf te kunnen doen (Janssen-Vos, 2015). Rond de leeftijd van zeven jaar zijn kinderen volgens Oenema-Mostert (et. al. 2018) voldoende ontwikkeld om te beginnen met het formeel leren. Hun neurologische systeem heeft dan voldoende basis opgebouwd om te werken aan doelgerichte leerervaringen. Dit vraagt van het kind dan ook een werkhouding en taakgerichtheid, die in de voorgaande jaren opgestart is. **Zij zegt dus, dat kinderen vanaf ongeveer zeven jaar intentioneel kunnen gaan leren. Kinderen gaan over het algemeen rond hun zesde levensjaar naar groep drie. Volgens Oenema-Mostert is het kind op dat moment dus nog niet helemaal klaar om met het formele leren te beginnen.** Spel is ook rond het zevende levensjaar en daarna nog van belang, want ook in deze leeftijdsfase zorgen spel en spelen ervoor dat kinderen initiatieven leren nemen, nieuwe acties ondernemen en wat de gevolgen daarvan zijn in de groep. Het spel is nu niet meer alleen incidenteel, maar heeft doelgerichte leerervaringen. Janssen-Vos (2006) zegt dat de spelactiviteit nu niet meer leidende activiteit is, maar dat dit zich vormt naar de onderzoeksactiviteit in de midden- en bovenbouw.

In groep drie zijn kinderen over het algemeen tussen de vijf en zeven jaar. Het spel is dan dus nog niet volledig ontwikkeld, maar bevindt zich wel in het eindstadium van de ontwikkeling. Er kan dus wel meer naar doelgerichte leerervaringen gewerkt worden. Echter zou dit niet hoofdzaak moeten zijn, want het spel is dus nog niet volledig ontwikkeld en hiervoor moet dus ook voldoende ruimte zijn.

2.1.5 VERSCHILLENDE SOORTEN SPEL

In dit hoofdstuk zijn al verschillende soorten spel ter sprake gekomen. In deze paragraaf zullen de soorten spel uitgelegd worden, om ze beter te kunnen begrijpen. Elke soort spel heeft zijn eigen ontwikkelingsdoeleinden. Verschillende pedagogen hebben daarnaast ook verschillende benamingen voor hetzelfde soort spel. Dit heeft echter te maken met vanuit welk perspectief deze pedagoog of psycholoog denkt over spel.

OEFENSPEL EN BEWEGINGSSPEL

De eerste soort spel is het oefenspel. Dit komt vooral voor in de eerste levensjaren van het kind. In dit spel oefent een kind met materialen, bewegingen of met het eigen lichaam. Bühler (zie Alkema, et. al. 2015) heeft het in dit spel over de ‘*funktionlust*’. Hiermee bedoelt hij dat een kind plezier heeft in het steeds opnieuw uitvoeren van dezelfde handeling. In het oefenspel worden ook de motoriek en de zintuigen ontwikkeld, daarom wordt er in oefenspel ook wel gesproken over senso-motorisch spel. Daarnaast wordt dit ook wel senso-patisch spel genoemd, omdat kinderen plezier beleven aan de handeling en dus zintuiglijk beleven. Een specifiek kenmerk van het oefenspel is dat de bewegingen of handelingen zich telkens herhalen.

Volgens Alkema (et. al. 2015) levert oefenspel het volgende op voor een kind:

- Een kind leert het eigen lichaam kennen;
- Een kind leert spieren ontwikkelen en beheersen;
- Een kind leert motoriek ontwikkelen en beheersen;
- Een kind leert vaardigheden verwerven;
- Een kind leert zintuigen oefenen;
- Een kind leert coördinaties ontwikkelen;
- Een kind leert ruimte en tijd ervaren.

Brouwers (2013) schrijft in de zin van oefenspel over bewegingsspel. Hierbij is het spel gericht op het eigen lichaam. Dit is vooral voor de ontwikkeling van de motoriek en staat dichtbij het manipulerend spel. In bewegingsspel zijn verschillende soorten spel te herkennen zoals: tikkertje, verstoppertje, touwtjespringen, fietsen, etc. Later leidt het bewegingsspel ook tot teamspelen. Dit heeft een grote bijdrage aan de sociale ontwikkeling, omdat kinderen met elkaar en met regels om leren gaan.

Goorhuis-Brouwer en Imelman (2010) hebben het na bewegingsspel over fantasiespel: “In het fantasiespel komen magisch denken, spanning en angst samen.” In dit spel kan er nog van alles gebeuren, want het kind leeft in twee werelden: de fantasiewereld en de wereld van de realiteit. Door het fantasiespel kunnen kinderen gebeurtenissen uit de werkelijkheid en gebeurtenissen in hun hoofd met elkaar verbinden.

EXPERIMENTEERSPEL, MANIPULEREND SPEL, VERKENNEND SPEL

Naast het oefenspel is er volgens Alkema (et. al. 2015) een experimenteerspel. Dit spel is gericht op het opdoen van ervaringen. Deze ervaringen zijn nodig voor het latere (concrete) leren en helpen met het ervaren van de wereld. Kenmerkend voor het experimenteerspel is het ontdekken van eigenschappen van materialen. Hierbij maakt het kind gebruik van verschillende vervormbare en niet vervormbare materialen. Door allerlei dingen zelf te doen en ervaren heeft het kind interactie met de wereld om hem heen, waardoor hij die wereld beter leert kennen. Het experimenteerspel is daarnaast de basis voor ‘scheppende activiteiten’. Daarom moet een kind op de basisschool de mogelijkheid krijgen om met zo veel mogelijk materialen te spelen.

Volgens Alkema (et. al. 2015) leert een kind het volgende van experimenteerspel:

- Ervaringen opdoen;
- Mogelijkheden of eigenschappen van zichzelf ontdekken;
- Mogelijkheden of eigenschappen van anderen ontdekken;
- Mogelijkheden of eigenschappen van de dingen ontdekken;
- Ontwikkelen van motoriek en zintuigen;
- Opdoen van ruimte-ervaringen;
- Iets scheppen, iets maken;
- Een oriëntatiebasis leggen.

Dit experimenteerspel is een vorm van manipulerend spel zoals Brouwers (2013) dit noemt. Hierbij manipuleert een kind met bepaalde materialen. Dat is een basis voor het rollenspel en het constructiespel. Het manipulerend spel is dus het bewegen en gebruiken van materialen om die te ontdekken en een functie te geven.

Goorhuis-Brouwer (2010) noemt het spel waarin de wereld ontdekt wordt juist verkennend spel. Naast de leeropbrengsten die Alkema (et. al. 2015) noemt, voegt Goorhuis-Brouwer daar nog aan toe dat de waarneming, de emotie, concentratie en verantwoordelijkheidsbesef worden ontwikkeld.

CONSTRUCTIESPEL

Het constructiespel is volgens Alkema (et. al. 2015) het vervormend, samenvoegend en/of hergroeperend omgaan met materialen, ideeën en dergelijke. In het constructiespel met materialen zijn er verschillende soorten constructiespel:

- Vervormend constructiespel: waarbij materialen een andere vorm gegeven wordt, zoals bij klei.
- Samenvoegend constructiespel: waarbij materialen bij elkaar gedaan worden om iets te maken, zoals bijvoorbeeld het bouwen met blokken.
- Hergroeperend constructiespel: waarbij materialen gebruikt worden om iets na te maken. Dit zie je bijvoorbeeld wanneer kinderen een wereld in het klein maakt.

Het constructiespel verloopt volgens een bepaald patroon. Waar een kind eerst geen betekenis en doel aan materialen geeft, heeft het aan het einde van de spelontwikkeling wel van te voren een plan bedacht voor de materialen. Ondertussen heeft het kind ontdekt wat de eigenschappen en doelen van de materialen zijn. Brouwers (2013) verwijst in die eerste ontwikkelingsfase van het constructiespel naar het manipulerend spel en experimenteerspel, omdat het materiaal dus eerst nog ontdekt moet worden.

Volgens Alkema (et. al. 2015) kan in het constructiespel nog een onderscheid gemaakt worden tussen tweedimensionaal en driedimensionaal constructiespel. Tweedimensionaal constructiespel is de constructie op het platte vlak, zoals een tekening. Driedimensionaal constructiespel is de constructie in de ruimte, zoals een toren van blokken. Ook bij het constructiespel noemt Alkema (et. al. 2015) een lijst met wat een kind er van kan leren:

- Een kind leert materialen en hun specifieke eigenschappen kennen;
- Een kind ontwikkelt gevoeligheid voor de wereld om zich heen;
- Een kind leert ruimtelijke verhoudingen;
- Een kind leert zelf plannen maken;
- Een kind leert problemen oplossen
- Een kind leert begrippen over ruimtelijke verhouding (lang, kort, hoog, dun, dik, etc.)

ROLLENSPEL

De vierde spelsoort die Alkema (et. al. 2015) noemt is het rollenspel. Dit is het spel waarin een kind leert hoe het is om je op een bepaalde manier te gedragen. Piaget spreekt in rollenspel over symbolisch spel, omdat een kind een bepaalde handeling of bepaalde handelingen gebruikt in een andere situatie. Die handeling of meerdere handelingen zijn volgens hem een denkschema. Wanneer een kind zo'n denkschema ook nog eens toepast op iemand anders, dan is dat assimilatie. Een kind kan volgens Piaget ook imitatiespel spelen. Dan doet het kind een volwassene na.

El'Konin (in Brouwers, 2013) ziet rollenspel als de leidende activiteit. Het rollenspel is het spel dat zorgt voor de ontwikkeling. Daarin verandert het rollenspel gedurende de ontwikkeling van het kind. In de eerste fase is het rollenspel vooral gericht op emotionele relaties, vervolgens is het rollenspel gericht op de dingen (manipulerend spel), daarna wordt het rollenspel meer gericht op de sociale relatie en in het laatste stadium is het gericht op culturele objecten. Elke fase, maakt de volgende fase weer mogelijk door wat er geleerd wordt. El'Konin laat zien dat het rollenspel zelf ook ontwikkelt. Daarin noemt hij vijf fasen die elkaar opvolgen:

1. Manipulerend spel: kinderen imiteren handelingen, maar hebben hier nog geen bepaalde rol aan gekoppeld. Het gaat nog om het doen en het kind heeft nog geen besef van de situatie waarin dit doen van belang is. Het manipulerend spel is volgens El'Konin dan ook de voorloper van het echte rollenspel.
2. Eenvoudige, rolgebonden handelingen: kinderen doen bepaalde handelingen na in de zin van een bepaalde rol. De rol wordt nu nog gekoppeld aan de handeling. Later gebeurt dit juist andersom en kan een kind een rol ook langer aanhouden.
3. Eenvoudig rollenspel: de rol bepaald steeds meer de handelingen en het kind doet steeds meer verschillende handelingen die bij een rol horen. Daarnaast ontstaat er samenspel, want een kind wil zijn rol betekenis geven tussen andere rollen in het spel. Hierdoor moeten kinderen ook leren om op een ander te reageren.
4. Uitgebreid rollenspel: er wordt nu ook een verhaal bij de rollen bedacht en die verhalen worden steeds belangrijker voor de rol. Kinderen gaan hun rollen steeds beter op elkaar afstemmen om het verhaal goed te laten verlopen. Het spel kan ook aangevuld worden met beeldende en constructieactiviteiten om het spel compleet te maken. Er moeten bepaalde dingen gemaakt worden,

om het verhaal zo volledig mogelijk te maken. Cijfers en letters krijgen steeds meer betekenis, omdat deze van belang zijn in levensechte situaties die nagespeeld worden.

5. Realistisch rollenspel: kinderen krijgen de behoefte om het spel steeds echter te maken. Het spel gaat steeds meer lijken op de werkelijkheid, omdat kinderen hun ervaringen en kennis over de werkelijkheid meer in het spel gaan verwerken. Het doen-alsof gaat nu plaats maken voor doen-zoals-het-hoort, want kinderen gaan meer logisch en realistisch denken in plaats van fantaseren. Dit is dan ook de laatste fase van het rollenspel.

Het rollenspel is volgens Goorhuis-Brouwer (2010) imitatiespel. Hierin spelen kinderen bepaalde situaties na. Het aannemen van een bepaalde rol is volgens haar van belang voor het ontwikkelen van empathie, competenties op het vlak van inleven in en meeleven met anderen. In dit spel wordt de sociale competentie geoefend. Goorhuis-Brouwer spreekt dan ook wel van sociaal spel. Dit sociale spel leidt tot zelfregulatie, een vorm van zelfstandigheid die het kind ontwikkelt.

Er wordt door Alkema (et. al. 2015) ook gesproken over het regelspel. In de laatste fase van het rollenspel worden regels steeds belangrijker. Dit regelspel is in verschillende soorten spellen terug te zien en wordt gekenmerkt doordat er regels bedacht zijn die het spel bepalen. Uiteindelijk kunnen kinderen vanaf ongeveer tien jaar groepsspelen doen. Dit zijn eigenlijk spellen waarbij je moet samenwerken, teamspelen, en waar de regels van groot belang zijn voor het verloop van het spel. Van regelspel leert een kind samenwerken en regels en afspraken toepassen.

RECEPTIEF SPEL

Dan is er nog receptief spel. Hierbij neemt het kind informatie op een spelende manier op. Het kind is echter niet actief aan het handelen en dus kun je zeggen dat dit niet echt spel is. Alkema (et. al. 2015) vindt het daarom belangrijk dat na het opnemen van informatie, de informatie op een andere (actieve) manier verwerkt wordt. Een kind leert informatie opnemen en verwerken door het receptieve spel.

Brouwers (2013) heeft de indeling van spel zichtbaar gemaakt in het volgende schema:

Tabel 1. Spelindeling van Brouwers

Gericht zijn op de dingen	Manipulerend spel	Constructiespel
		Rollenspel
		Gezelschapsspelen
Gericht zijn op het lichaam	Bewegingsspel	Zang-, tik-, overloop-, en dansspelen
		Behendigheidsspelen

1 opmerking: Overgenomen uit *Kiezen voor het jonge kind* (p. 110) door H. Brouwers, 2013, Bussum: Coutinho

2.1.6 DE ROL VAN DE LEERKRACHT

Spel komt vanuit de interesse van kinderen zelf. Wanneer kinderen zich veilig en goed voelen, zullen kinderen gaan spelen. Daarentegen is spelen alleen niet genoeg voor de ontwikkeling. Vygotsky heeft het dan over een zone van naaste ontwikkeling in spel. Kinderen zorgen daar voor een gedeelte zelf voor, maar deze zone van naaste ontwikkeling kan ook gestimuleerd worden van buitenaf. Hierin heeft de leerkracht een belangrijke rol. Op school wordt er in de kleuterklassen veel gespeeld met als doel om daarvan te leren. Het is wel aan de leerkracht om het spel hier en daar te sturen om bepaalde vaardigheden te leren en niveaus te verhogen.

Brouwers (2013) behandelt de rol van de leerkracht in het spel uitgebreid. Een leerkracht kan een 'culturele dimensie' toevoegen aan het spel, maar deze moet dan wel een bijdrage leveren aan het spel. "Spelbegeleiding is vooral meespelen en meedenken met kinderen (Brouwers, 2013)."

De spelbegeleiding moet kinderen verder helpen in de ontwikkeling, dat kan op verschillende manieren en op verschillende momenten. Vooraf het spel kan de leerkracht voorwaarden creëren om het spel tot ontwikkeling te laten komen. Tijdens het spel kan de leerkracht begeleiding geven binnen of buiten het spel. Na het spel kan de leerkracht met de kinderen terugblikken op de spelsituaties.

Brouwers (2013) noemt de volgende manieren waarop een leerkracht voorwaarden kan creëren om te zorgen dat het spel tot ontwikkeling leidt:

1. Er moet voldoende tijd ingeruimd worden om te spelen.
2. Er moet voldoende ruimte zijn om te spelen.
3. Ruimte bieden voor spel betekent ook kinderen vrijheid geven om met zelfgekozen activiteiten bezig te zijn.
4. Er moeten materialen zijn waarmee gespeeld kan worden.
5. De regels in de klas moeten spel ondersteunen.
6. Kinderen moeten spelthema's aangereikt krijgen.
7. Het is belangrijk dat ieder kind zich in de groep en bij de leerkracht op zijn gemak voelt. Dit is wat Langeveld het gevoel van veiligheid noemt.

Een leraar kan op heel veel verschillende manieren kinderen helpen te ontwikkelen tijdens het spel:

1. Een leerkracht kan de kinderen helpen om zich in te leven in een rol door het kind aan te spreken in de rol en door daarbij zelf een rol aan te nemen. Een leerkracht kan ook een bemiddelaar of spelleider zijn om de kinderen te helpen. De leerkracht kan in deze functie ideeën geven voor het spel en de verschillende rollen.
2. Een leraar kan de kinderen informatie bieden over de situatie die ze spelen. Door in het spel te stappen en bepaalde vaktaal voor die situatie te gebruiken, wordt er verdieping aangebracht in het spel. Daarentegen moeten deze ideeën wel suggesties zijn. De kinderen moeten zelf kunnen bepalen of zij iets met deze ideeën doen in het spel of niet en ze moeten er zelf ook iets aan toe kunnen voegen.
3. Als derde kan een leerkracht kinderen helpen met het verwoorden van de situatie en handelingen. De leerkracht kan de kinderen nieuwe woorden aanbieden in het spel, die het spel nog meer kunnen aanvullen en verruimen.
4. Een leerkracht kan kinderen helpen om plannen en ideeën op elkaar af te stemmen. Jonge kinderen hebben nog geen groot probleemoplossend vermogen. Vooral wanneer kinderen samen spelen, vinden zij het moeilijk om samen tot een idee of oplossing te komen. Hier kan de leerkracht de rol van de bemiddelaar vaak op zich nemen.
5. Een leerkracht kan nog andere activiteiten bij het spel betrekken om het spel te verdiepen en uit te breiden. Hierdoor worden de handelingsmogelijkheden vergroot wat het spel ook weer interessanter maakt.
6. Wanneer het spel dreigt vast te lopen, kan de leerkracht nieuwe impulsen geven. De leerkracht kan nieuwe verhaalideeën aandragen die ervoor zorgen dat het verhaal een vervolg krijgt.
7. Een leerkracht kan materialen of middelen aanreiken.
8. Een leerkracht kan helpen bij het uitspelen van emoties. Door op een bepaalde manier op gespeelde emoties te reageren, kan het kind de emoties beter plaatsen.

Al deze manieren zijn begeleiding in het spel. De leerkracht moet in het spel stappen om de kinderen te helpen verder te ontwikkelen. Een leraar kan ook buiten het spel blijven om de kinderen te begeleiden. Dat is nodig als

kinderen zelf uit de spelsituatie stappen of als kinderen bepaalde vaardigheden voor het spel nog niet beheersen. Een leerkracht kan ook buiten het spel begeleiden voordat de kinderen spelen of juist na het spel door vooruit en terug te blikken. Bij het vooruitblikken kan de leerkracht bepaalde vragen stellen over het spel dat de kinderen gaan spelen, bijvoorbeeld hoe is de rolverdeling, waar speelt het spel zich af, etc. Bij het terugblikken kunnen de kinderen vertellen hoe het spel verliep. Ze kunnen ook vertellen wat er niet goed ging en daarvoor oplossingen zoeken (Brouwers, 2013).

Deze spelbegeleiding is allemaal spel waarbij de leerkracht een begeleidende rol heeft. Er bestaat ook geleid spel. Hierin neemt de leerkracht het initiatief. Oenema-Mostert (et. al. 2018) geeft bij geleid spel aan dat het voor de leerkracht wel van groot belang is om aan te sluiten bij de interesses en beleavingswereld van het kind. Wanneer een kind geen belangstelling heeft voor de activiteit, zal er ook geen ontwikkeling gestimuleerd worden, omdat het kind niet betrokken is. Brouwers (2013) noemt drie soorten van geleid spel:

1. **Leerkracht-in-rol:** een leerkracht gaat in een bepaalde rol een gesprek met de kinderen aan. Meestal vraagt deze rol aan de kinderen om een oplossing te zoeken voor een bepaald probleem. Het ligt aan de kinderen wat het vervolg op dit gesprek zal zijn. De gespeelde rol van de leerkracht zal wel in een vervolgactiviteit terug moeten komen. Deze rol kan door de leerkracht zelf aangenomen worden, maar kan ook gespeeld worden door bijvoorbeeld een handpop.
2. **Verhalend ontwerpen:** dit is een soort van leerkracht-in-rol spel, maar dit wordt steeds weer verder uitgebreid. De leerkracht draagt bepaalde situaties en verhaalimpulsen die het verhaal steeds groter maken en die tot nieuwe activiteiten leiden.
3. **Geleide fantasie:** in dit spel vertelt de leerkracht een verhaal op zo'n manier, dat het verhaal gelijk uitgebeeld zou kunnen worden. De leerkracht leidt de spelfantasie.

2.2 THEORETISCH KADER TAALONTWIKKELING

Tijdens het spel worden er veel vaardigheden en kennis van kinderen ontwikkeld. De ontwikkeling van taal is hier nauw aan verbonden. Doordat kinderen met elkaar spelen, moeten zij met elkaar communiceren en dus praten. Hierbij worden verschillende aspecten van de taal ontwikkeld. In het kader van de onderzoeksvraag is het van belang om te weten hoe de ontwikkeling van taal verloopt.

2.2.1 DE ONTWIKKELING VAN TAAL EN DENKEN

Brouwers (2013) beschrijft de taalontwikkeling in samenwerking met de denkontwikkeling. Volgens Vygotski zijn taal en denken namelijk met elkaar verbonden omdat je bij beide steeds aan het ordenen bent. Bij taal gebeurt dat ordenen door woorden en begrippen steeds onder een bepaalde categorie te plaatsen. Zo wordt een stoel onder de categorie meubels geplaatst, wordt een ijsje onder de categorie eten en subcategorie toetjes of tussendoortjes geplaatst.

Bij de ontwikkeling van taal zijn vier aspecten van belang die een kind moet leren. Als eerste is er de semantiek. De semantiek gaat over de betekenis van taal. Daarnaast is er de fonologie. Fonologie gaat over de klanken en het geluid van de taal. Als derde aspect is er de morfologie, deze gaat over de vormveranderingen van taal, zoals vervoegingen, afleidingen en samenstellingen. Het vierde aspect van taal is de syntaxis. Deze gaat over de regels voor zinsopbouw. Deze aspecten worden steeds verder ontwikkeld naarmate een kind ouder wordt (Bacchini, et al., 2014).

De ontwikkeling begint met de fonologie. Een kind gaat volgens Oenema-Mostert (2018) eerst universeel brabbelen. Deze fonologische ontwikkeling is de basis voor het taalgebruik, omdat een kind leert dat je met die geluiden kunt communiceren. Uiteindelijk krijgen de klanken een betekenis, omdat er op een bepaald soort klanken altijd hetzelfde gereageerd wordt door de omgeving. Dit is de start van de semantische ontwikkeling,

want de klanken krijgen een betekenis en hiermee wordt de ontwikkeling van woordenschat opgestart. Vervolgens zien we de syntactische ontwikkeling opkomen, want een peuter krijgt doordat een volwassene meerdere woorden achter elkaar gebruikt om iets te zeggen. Een kind ontwikkelt zich van tweewoordzinnen naar meerwoordzinnen en leert vervolgens dat er regels bij het maken van zinnen horen. Als een kind steeds complexere zinnen gaat maken, start de morfologische ontwikkeling, want een kind gaat nu werkwoorden vervoegen en leert dat taal kan verbuigen.

2.2.2 DE INHOUDEN VAN HET TAALONDERWIJS

In het onderwijs worden taallessen gegeven, daarbij zijn verschillende delen van taal van belang. Alle taalactiviteiten in het onderwijs zijn in het kader van de taalinhouden. Deze zijn ook terug te zien in de kerndoelen die in de bijlagen van dit verslag te vinden zijn.

Volgens Bacchini (et. al. 2014) is het taalonderwijs opgebouwd uit vier verschillende inhouden:

- Vaardigheden= spreken, luisteren, schrijven, lezen
- Woordenschat
- Jeugdliteratuur
- Taalbeschouwing

De vaardigheden zijn van belang om de taal op de juiste manier te kunnen gebruiken. Een kind moet leren spreken en luisteren. Daarnaast moet een kind leren lezen en schrijven. Hierbij zijn spreken en schrijven de productieve taal, de taal die het kind zelf maakt en inzet, en zijn luisteren en lezen de receptieve taal, de taal die een kind binnen krijgt. Naast de vaardigheden voor taal leert een kind op school woordenschat. Dit kan op veel verschillende manieren geleerd worden en zit in verschillende lessen verwerkt. De woordenschat speelt bij alle domeinen van de taal een rol. Als derde deel van het taalonderwijs is er de jeugdliteratuur. Hiermee worden de boeken die de kinderen lezen en aangeboden krijgen bedoeld. Een leerkracht gebruikt de boeken om kinderen wegwijs te maken in de wereld waarin ze leven. Ook is het aanbieden van boeken van belang voor taalverwerving, omdat er in literatuur soms andere woorden en manieren van taal gebruikt worden dan in het dagelijks leven. Het vierde deel van het taalonderwijs is de taalbeschouwing. Hierbij leren kinderen nadenken over taal. Ze gebruiken het dus niet, maar leren op taalgebruik te reflecteren (Bacchini, et al., 2014).

HOOFDSTUK 3. PROBLEEMSTELLING

In dit hoofdstuk wordt beschreven wat het exacte doel van het onderzoek is, wat de hoofdvraag en deelvragen zijn en wat het verwachte antwoord op deze hoofdvraag zal zijn.

3.1 DOEL

Dit onderzoek dient voor het verbeteren van de aansluiting van spelactiviteiten in het onderwijs op het gebied van taalontwikkeling in de groepen twee en drie op basisschool X. Dit is van belang voor het ontwikkelen van een doorlopende leerlijn voor kinderen in het basisonderwijs. Aan het eind van dit onderzoek worden dan ook aanbevelingen gegeven voor aanpassingen die leerkrachten in de groepen twee en drie door kunnen voeren voor het laten aansluiten van de spelactiviteiten in het kader van taalontwikkeling in beide groepen.

3.2 HOOFDVRAAG

De hoofdvraag die in dit onderzoek centraal staat, luidt als volgt:

Op welke manier zorg je ervoor dat de overgang van de manier van werken van groep twee naar drie op het gebied van taalontwikkeling op elkaar wordt afgestemd op basisschool X?

Deze vraag is voortgekomen uit een uitgebreide probleemanalyse in hoofdstuk één en een onderzoek naar theorie in hoofdstuk twee. Door bij deze onderzoeksvraag verschillende deelvragen op te stellen kan de vraag met onder andere theoretisch en praktisch onderzoek beantwoord worden. De volgende deelvragen zullen in het praktijkonderzoek aan de orde komen:

1. **Wat voor spelactiviteiten worden er in groep twee gedaan op het gebied van taalontwikkeling?**
2. **Wat voor spelactiviteiten worden er in groep drie gedaan op het gebied van taalontwikkeling?**
3. **Wat is voor de leerkrachten het belang van spelactiviteiten?**
4. **Welke spelactiviteiten zien de leerkrachten graag terug in andere groepen om de overgang van de groepen te versoepelen?**
5. **Welke activiteiten kunnen de groepen van elkaar overnemen?**

De deelvragen één tot en met vier zullen beantwoord worden door middel van een interview. Deze antwoorden en resultaten leiden tot een inventarisatie van activiteiten. Deze inventarisatie geeft een duidelijk overzicht in het verschil tussen de spelactiviteiten in groep twee en drie. Dit is de basis voor de aanbeveling die in deelvraag vijf geschreven wordt.

3.3 VERWACHTING

Er wordt verwacht dat dit onderzoek zal leiden tot een aantal aanbevelingen voor de groepen twee en drie. Voor beide groepen zullen er dingen te verbeteren zijn, maar daarnaast worden er ook al goede dingen gedaan. Waarschijnlijk zal het onderzoek leiden tot meer spelend onderwijs voor groep drie en voor groep twee zal het onderzoek leiden tot meer formeel leren.

HOOFDSTUK 4. ONDERZOEKSAANPAK

In dit hoofdstuk wordt beschreven op welke manier het onderzoek in de praktijk vormgegeven zal worden. Er is gekozen voor bepaalde onderzoeksinstrumenten en een onderzoeksgroep. In dit hoofdstuk worden deze keuzes toegelicht.

4.1 ONDERZOEKSGROEP EN DATAVERZAMELING

Om een goed antwoord te kunnen geven op de deelvragen, is het van belang om een onderzoek in praktijk te gaan doen. Het onderzoek heeft betrekking op alle groepen twee en drie van basisschool X en zal uitgevoerd worden onder de leerkrachten van voorgenoemde groepen.

De deelvragen leiden tot een manier van onderzoek waarbij twee groepen met elkaar vergeleken worden. Om een antwoord op de hoofdvraag te kunnen geven is het van belang om in kaart te brengen welke activiteiten er in de groepen twee en drie gedaan worden in het kader van taalontwikkeling. Dit wordt gedaan door de leerkrachten van de groepen twee en drie te bevragen in een interview. De leerkrachten zullen persoonlijk benaderd worden om een afspraak te maken voor een individueel interview.

De resultaten van deze interviews zullen worden vastgelegd in een inventarisatie van activiteiten. Vervolgens worden de activiteiten vergeleken en zal er een aanbeveling worden gegeven voor de leerkrachten.

4.2 INTERVIEW

Zoals hiervoor genoemd wordt de data verzameld door middel van een interview. Desbetreffend interview is te vinden in de bijlagen.

Het doel van het interview is om na afname van het interview duidelijk te hebben wat voor spelactiviteiten de leerkracht van de groep uitvoert in het kader van de taalontwikkeling van de kinderen. Het interview bestaat uit drie delen, die elk een eigen bijdrage aan het onderzoek leveren.

In deel één wordt er toegespitst op de inhouden van taal zoals deze door H. Paus (2014) in het boek *Portaal* beschreven zijn. Dat zijn de vaardigheden, die weer bestaan uit spreken, luisteren, schrijven en lezen. Naast de vaardigheden bestaan de inhouden van taal uit woordenschat, jeugdliteratuur en taalbeschouwing. Bij al deze inhouden wordt gevraagd op welke spelsoorten er activiteiten worden gedaan door de leerkracht. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de spelindeling die door H. Brouwers (2013) is beschreven. Dit zijn de spelvormen als rollenspel, constructiespel, bewegingsspel en behendigheidsspelen. Het doel van deel één van het interview is om de spelactiviteiten gericht op taalontwikkeling helder te krijgen. Dit deel zal zorgen voor een inventarisatie van spelactiviteiten in het kader van taalontwikkeling.

Deel twee van het interview is gericht op de visie van de leerkrachten. In het kader van de aanbeveling die geschreven zal worden, is het van belang om te weten of de leerkrachten op de hoogte zijn van het belang van spel. Dit kan ook van invloed zijn op het aantal en de kwaliteit van de spelactiviteiten die zij uitvoeren. In dit deel van het interview zullen de leerkrachten aangeven wat voor hen het belang van spel in hun onderwijs is en of zij inzicht hebben in de spelvormen die in de andere groep gedaan worden.

Deel drie richt zich op de wensen van de leerkrachten. In het kader van de aanbeveling die geschreven zal worden, wordt de mening van de leerkrachten ook mee genomen. Hierbij wordt er gericht op bepaalde spelvormen die leerkrachten graag terug willen zien in andere groepen. Daarnaast kunnen zij aangeven hoe zij persoonlijk de overgang tussen de groepen twee en drie versoepeld zouden zien worden. Dit kan bijdragen aan de aanbeveling, omdat de mening van de leerkrachten zal bepalen of zij zich in de aanbeveling kunnen vinden of niet.

Het interview zal gemiddeld 30 minuten duren. Daarnaast wordt het interview vastgelegd met opnameapparatuur, zodat de juiste informatie goed teruggevonden kan worden voor de verslaglegging. De leerkrachten zullen allen persoonlijk benaderd worden om een afspraak te maken voor het interview. Daarnaast krijgen zij daarbij informatie over wat er in het interview gevraagd zal worden en wordt het doel duidelijk. Sommige termen zullen hierbij worden. Het interview wordt vast toegevoegd aan de uitnodiging, zodat de leerkrachten zich voor kunnen bereiden op de vragen die zij kunnen verwachten.

HOOFDSTUK 5. RESULTATEN

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de interviews weergegeven door middel van de overeenkomsten en verschillen in de resultaten te presenteren. Voor de exacte resultaten van de interviews wordt verwezen naar bijlage IV van dit verslag. Het weergeven van de resultaten met overeenkomsten en verschillen is van belang voor het beantwoorden van de hoofdvraag. In de interviews is onderzoek gedaan naar de verschillende activiteiten die in de groepen twee en drie worden gedaan. Door aan te geven waar de activiteiten overeenkomen en waar de activiteiten verschillen, kunnen de leerkrachten zien waar zij goed op weg zijn, en waar zij op elkaar kunnen afstemmen.

Tijdens het verzamelen van de data zijn de leerkrachten geïnterviewd die de meest vullende functie in de groep hebben. Veel leerkrachten werken deeltijd in de groep. Tijdens het interviewen is ervoor gekozen om de leerkrachten te interviewen die het meeste in de groep zijn en ook de activiteiten te bespreken die hun duo-collega uitvoert.

De vragen van de interviews zijn tijdens de verzameling van data vooral een leidraad geweest in de interviews met de leerkrachten van de groepen twee. Omdat zij inspelen op het spel van het kind, zetten zij spelvormen niet in, maar spelen zij mee met de kinderen. Er is in die interviews gericht op hoe de leerkrachten de doelen en activiteiten terug zien in de verschillende spelvormen van de kinderen en hoe zij daar als leerkracht op inspelen.

5.1 ANALYSE VAN VERKREGEN DATA

De verschillen en overeenkomsten worden weergegeven aan de hand van de verschillende spelvormen. Door bij elke spelvorm aan te geven waar de verschillen en overeenkomsten liggen, kunnen de leerkrachten zien welke spelvormen op een andere manier kunnen worden ingezet.

5.1.1 GROTE VERSCHILLEN

Het grootste verschil dat uit de resultaten blijkt is dat er in de groepen twee veel meer wordt gewerkt vanuit het kind. De kinderen krijgen hier tijd en ruimte om vrij spel te hebben, waarbij de leerkrachten met de kinderen meespelen voor het aanbrengen van verdieping en verrijking van het spel. Wat opvalt is dat in de groepen drie er geen gebruik meer wordt gemaakt van vrij rollenspel.

	Leerkracht 1 groep 3	Leerkracht 2, groep 3	Leerkracht 3, groep 2	Leerkracht 4, groep 2
Hoe zet je rollenspel in, in het kader van spreken?	Uitspelen van toneelstukjes en gesprekjes.	Toneelstukjes uitspelen.	Kinderen hebben (vrij) rollenspel in de hoeken en gebruiken daarbij taal.	Kinderen spelen vrij rollenspel in de hoeken. Daarbij gebruiken zij taal. Door met de kinderen mee te spelen in het spel voegt de leerkracht nog meer gesproken taal toe.

Tabel 2. Interview onderdeel rollenspel

De overeenkomsten in werkwijzen zijn vooral te zien tussen de groepen. De groepen twee sluiten goed bij elkaar aan en de groepen drie sluiten goed bij elkaar aan. Daarentegen is er een gat tussen de groepen twee en drie. Leerkrachten geven ook aan meer inzicht te willen in de activiteiten die in al de groepen twee en drie worden gedaan, omdat dat nu vooral door ervaring en mondeling met elkaar wordt gedeeld.

5.1.2 SPELVORMEN IN DE GROEPEN TWEE EN DRIE

Rollenspel

De verschillen in het gebruik van rollenspel zijn groot tussen de groepen twee en drie. In de groepen twee is rollenspel de drager van de ontwikkeling van de kinderen. Het rollenspel is daar de basisactiviteit, waar de leerkracht verdieping en verrijking aan toevoegt door vooral mee te spelen. In de groepen drie is het rollenspel het spelen van toneelstukjes en verhaaltjes uitbeelden.

Overeenkomsten zijn te zien in de doelen die de leerkrachten bij het rollenspel stellen. De leerkrachten gebruiken allen rollenspel voor het ontwikkelen van de vaardigheden spreken en luisteren.

Constructiespel

Het constructiespel wordt in de groepen twee meer ingezet als een soort rollenspel. Tijdens het constructiespel laten de kinderen ook een vorm van vrij spel zien, waarbij de leerkracht weer zorgt voor verdieping.

Bij het constructiespel zijn meer overeenkomsten tussen de groepen twee en drie te vinden. In alle groepen is constructiespel van belang voor het verwoorden van bouwwerken en bouwplannen. Daarnaast spelen de leerkrachten met constructiespel in op samenwerken, waarbij de kinderen met elkaar moeten overleggen en dus de vaardigheden spreken en luisteren ontwikkelen.

Bewegingsspel

De overeenkomst in bewegingsspel is te zien in alle groepen, omdat er bij alle groepen vooral ingezet wordt op het ontwikkelen van de motoriek. Het bewegingsspel wordt in groep twee vooral benut voor het ontwikkelen van een grove motoriek en de basis voor het ontwikkelen van een fijne motoriek. In de groepen drie wordt bewegingsspel ingezet om de grove, en vooral, fijne motoriek verder te ontwikkelen om te gaan leren schrijven.

Het bewegingsspel wordt in alle groepen ook ingezet voor het ontwikkelen van de luistervaardigheid. Door de kinderen te laten reageren op muziek zetten de leerkrachten het bewegingsspel in om de vaardigheid luisteren te ontwikkelen.

Een verschil in het bewegingsspel is dat de leerkrachten van groep twee deze spelsoort wel gebruiken voor het ontwikkelen van woordenschat, waar de leerkrachten van groep drie dat niet doen. De leerkrachten van groep drie zetten bewegingsspel echter weer in om de kinderen spelenderwijs met letters te laten oefenen

Behendigheidsspel

In het behendigheidsspel is opvallend dat deze spelsoort veelal in verband staat met bewegingsspel. Ook in het behendigheidsspel spelen de leerkrachten in op het ontwikkelen van de motoriek die van belang is voor het leren lezen en schrijven. In groep drie gebruiken de leerkrachten activiteiten waarbij de kinderen letters met hun lichaam ontdekken. In de groepen twee wordt het behendigheidsspel alleen ingezet in combinatie met bewegingsspel.

5.1.3 BELANG VAN SPEL

In de visie van de leerkrachten zijn overeenkomsten te zien. Alle leerkrachten geven aan dat spel van groot belang is voor de ontwikkeling van de taal. Volgens de leerkrachten wordt de taal ontwikkeld door middel van spel. Dit betekent dat de leerkrachten qua visie op één lijn zitten.

	Leerkracht 1, groep 3	Leerkracht 2, groep 3	Leerkracht 3, groep 2	Leerkracht 4, groep 2
--	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Hoe belangrijk vind je spel in verband met de taalontwikkeling?	Spel, communicatie en taal staan dicht bij elkaar in groep drie. Het communiceren en begrip worden ontwikkeld via het spel.	Spel is belangrijk, omdat ze daardoor ervaren en beleven, maar naar mate de vordering van groep 3 ga je het spel meer loslaten. <i>Aan den lijve ervaren.</i>	Spel is alles. Spel is voor kleuters de drager van de ontwikkeling. In het spel van de kinderen wordt de taal op alle vlakken door hunzelf ontdekt en gevormd.	Het allerbelangrijkste, want een kind gebruikt spel om te leren. Je moet de doelen in het spel stoppen, om de kinderen te bereiken.
Welke meerwaarde heeft spel volgens jou voor de taalontwikkeling?	Om bij de kinderen en hun leefwereld aan te sluiten moet je spel wel inzetten in groep 3.	Spel is belangrijk, omdat ze als kleuters in groep drie komen, door dan op een spelende manier te leren kunnen de kinderen zelf ervaren.	Spel is van het kind, en doordat het kind zelf ontdekt en zelf maakt, wordt de taal ook eigen voor het kind.	Spel is het middel, de werkvorm, om tot je doelen te komen.

Tabel 3. Interview onderdeel belang van spel

5.1.4 WENSEN VAN DE LEERKRACHTEN

Wat het zicht op de spelvormen in de andere groep betreft geven de leerkrachten allemaal aan voor een deel goed zicht te hebben op de andere groepen. Dit inzicht wordt vooral verkregen door ervaring en door mondelinge gesprekken. Het gebrek aan dit inzicht wordt dan ook door verschillende leerkrachten aangegeven als verbeterpunt.

	Leerkracht 1, groep 3	Leerkracht 2, groep 3	Leerkracht 3, groep 2	Leerkracht 4, groep 2
Heb je zicht op de spelvormen die in groep drie gebruikt worden in het kader van taalontwikkeling?	n.v.t.	n.v.t.	Door ervaring en contact met leerkrachten groep drie wel zicht op de activiteiten.	Geen bewust zicht op de activiteiten. Alleen door horen en zeggen. Grote wens!
Heb je zicht op de spelvormen die in groep twee gebruikt worden in het kader van taalontwikkeling?	Geen concreet zicht op de spelvormen in groep twee, wel een idee en vermoeden op basis van ervaring.	Door ervaring van het werken in de kleutergroepen op deze school, weet van de verschillende activiteiten, maar geen overleg of concreet zicht op de activiteiten in de andere groepen.	n.v.t.	n.v.t.

Tabel 4. Interview onderdeel zicht op spelvormen

Een overeenkomst in wensen van de leerkrachten van groep drie is dat beide leerkrachten wensen om veel aan spel te doen. Vooral ook de vrije spelvorm, zoals die in groep twee wordt ingezet. Daarnaast geven de leerkrachten van groep drie aan meer zicht te willen hebben op de vaardigheden die de kinderen in groep twee hebben ontwikkeld voor de overgang naar groep drie, zodat zij zo goed mogelijk bij de beginsituatie van de kinderen kunnen aansluiten.

HOOFDSTUK 6. CONCLUSIE

In dit hoofdstuk wordt een antwoord gegeven op de hoofdvraag, door een conclusie te vormen uit de resultaten die zijn verzameld aan de hand van deelvragen. Door in dit hoofdstuk een conclusie te geven op de resultaten die uit elke deelvraag zijn gebleken in hoofdstuk vijf, wordt vervolgens een conclusie geschreven op de hoofdvraag, die leidt tot een aanbeveling voor de school.

6.1 DEELVRAGEN

6.1.1 SPELACTIVITEITEN IN GROEP TWEE EN DRIE GEDAAN OP HET GEBIED VAN TAALONTWIKKELING?

In hoofdstuk vijf is in de resultaten opgevallen dat de leerkrachten van groep twee werken vanuit het spel, waar de leerkrachten in groep drie het spel in zetten. De leerkrachten van groep twee spelen met de kinderen mee om verdieping en verrijking aan te bieden. Dit is een groot verschil, dat zou kunnen worden verholpen door in de groepen drie af en toe ook tijd te maken voor het vrije spel.

Het rollenspel wordt in beide groepen veel gebruikt voor het doelgericht ontwikkelen van de vaardigheden spreken en luisteren. Ook komt het rollenspel bij de kleuters terug in het constructiespel. In de groepen drie wordt het rollenspel ingezet door het spelen van toneelstukjes, hier zou ook het vrije rollenspel ingezet kunnen worden, waar de kinderen zelf bepalen wat zij gaan spelen.

6.1.2 HET BELANG VAN SPELACTIVITEITEN

De leerkrachten geven allen aan het gebruik van spel van groot belang te vinden voor het ontwikkelen van de taal. Daarentegen zijn er verschillen te zien in het gebruik van de verschillende spelvormen. Dit is onder andere te wijden aan het feit dat de leerkrachten weinig tot geen zicht hebben op de spelactiviteiten die in de anderen groepen worden gedaan.

6.1.3 SPELACTIVITEITEN OM DE OVERGANG TE VERSOEPELEN

De leerkrachten geven in de interviews allen verschillende wensen aan om de overgang te versoepelen. Hieruit blijkt dat de leerkrachten meer concreet zicht willen op de spelactiviteiten die in de groepen worden gedaan. Daarnaast zouden de leerkrachten van groep drie meer tijd en ruimte willen voor het organiseren van rollenspel zoals dat in groep twee wordt gedaan. In de groepen drie is behoefte aan een hoek of ruimte in of buiten de klas, waar de kinderen vrij rollenspel kunnen hebben.

6.2 CONCLUSIE EN AANBEVELING

Op welke manier zorg je ervoor dat de overgang van de manier van werken van groep twee naar drie op het gebied van taalontwikkeling op elkaar wordt afgestemd op basisschool X?

De leerkrachten geven aan dat zij geen concreet zicht hebben op de spelactiviteiten die in de andere groepen worden gedaan. Daarnaast hebben zij voor zichzelf een goed beeld voor de manier waarop zij de verschillende spelvormen inzetten en delen zij dezelfde visie op het belang van spel voor de taalontwikkeling. Om de overgang te versoepelen en de spelvormen op elkaar aan te laten sluiten, is mijn advies aan de leerkrachten om de resultaten van de interviews van dit onderzoek te lezen. Hierin wordt beschreven welke activiteiten in welke groep worden gedaan.

Naast het lezen van de resultaten van de interviews raad ik de leerkrachten van groep drie aan om een plaats in de school of in de lokalen te maken waar de kinderen vrij kunnen spelen. Hier kunnen zij ruimte en tijd krijgen voor het vrije rollenspel, zoals dat in groep twee wordt ingezet.

Basisschool X kan de overgang tussen groep twee en drie versoepelen door de spelvormen in de groepen twee en drie op elkaar aan te sluiten. Wanneer de leerkrachten de resultaten van de interviews lezen, krijgen zij zicht op de spelactiviteiten die in elke groep worden gedaan. Vervolgens kunnen de leerkrachten zelf kiezen welke spelvormen zij overnemen.

Het grootste verschil is te zien tussen de groepen twee en drie. In de groepen twee wordt gewerkt vanuit het spel van het kind. De kinderen krijgen hier veel tijd om vrij te spelen in hoeken en met materialen. De leerkrachten zorgen er in deze groepen voor dat zij met de kinderen meespelen, om verdieping en verrijking in het spel aan te brengen. Spel is in de groepen twee de drager van de ontwikkeling. In de groepen drie wordt spel vooral ingezet door de leerkrachten. De leerkrachten van groep drie kunnen aansluiten bij groep twee door te zorgen voor een vast moment in het lesrooster, waarop de kinderen op eenzelfde manier kunnen spelen als in groep twee.

6.3 VERWACHTINGEN EN RESULTAAT

In de verwachting van dit onderzoek wordt aangegeven dat groep drie waarschijnlijk meer met spelend leren zal moeten doen, en groep twee meer met het formeel leren. Een verschil in de conclusie met deze verwachting, is dat groep twee juist op dezelfde manier kan doorgaan. De leerkrachten van de groepen drie geven aan meer behoefte te hebben aan het spelend leren. De leerkrachten van de groepen twee geven aan meer zicht te willen op de spelactiviteiten in de groepen drie. Die vraag kan geholpen worden door de resultaten van dit onderzoek en de interviews met de leerkrachten te delen.

6.4 DISCUSSIEPUNTEN EN MOGELIJK VERVOLG

Dit onderzoek heeft geleid tot het inzichtelijk krijgen van de spelactiviteiten van de groepen twee en drie op basisschool X. Uit de resultaten en conclusie blijkt dat de leerkrachten meer zicht op de activiteiten willen, zij kunnen vervolgens zelf afstemmen welke spelactiviteiten zij van elkaar overnemen. Dit is wel van belang om te bespreken in een bouwvergadering, zodat de leerkrachten op elkaar afstemmen.

Het ontwerpen van een speelhoek en -moment in groep drie zou een vraag kunnen zijn voor een vervolgonderzoek. De groepen drie geven aan meer te willen doen met het spel zoals dat in groep twee wordt ingezet. Een vraag is hoe dit in groep drie vormgegeven moet worden, gekeken naar de ontwikkeling van de kinderen.

Dit onderzoek is gevormd door het interviewen van de leerkrachten van de groepen twee en drie. Zij zijn allen al enige tijd werkzaam op de school en de desbetreffende groepen. Wanneer de leerkrachten in de groepen twee en drie veranderen, zullen de resultaten van dit onderzoek ook anders zijn, omdat de inzet van spelactiviteiten leerkrachtafhankelijk is.

BIJLAGEN ONDERZOEKSVERSLAG

Bijlage I. Bibliografie

Bijlage II. Kerndoelen Nederlandse Taal

Bijlage III. Interview

Bijlage IV. Interview uitwerking

Bijlage. V. Proces scriptie

BIJLAGE I. BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAFIE

- Alkema, E., Kuipers, J., Lindhout, C., & Tjerkstra, W. (2015). *Meer dan onderwijs*. Assen: Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum.
- Bacchini, S., Dekkers, R., Hofstede, D., Markesteijn, C., Meijer, H., & Pullens, T. (2014). *Portaal Praktische didactiek voor het basisonderwijs*. (H. Paus, Red.) Bussum: Coutinho.
- Brouwers, H. (2013). *Kiezen voor het jonge kind*. Bussum: Coutinho.
- Goorhuis-Brouwer, S. &. (2010). *Meedoen en leren*. Baarn/Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.
- Hooijmaaijers, T., Stokhof, T., & Verhulst, F. (2012). *Ontwikkelingspsychologie*. Assen: Van Gorcum.
- Janssen-Vos, F. (2006). *Spel en ontwikkeling, Spelen en leren in de onderbouw*. Assen: Van Gorcum.
- Kohnstamm, R. (1980). *Kleine ontwikkelingspsychologie*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Langeveld, M. (1974). *Beknopte theoretische pedagogiek*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.
- Oenema-Mostert, I., Janssens, H., Woltjer, G., & Kraats-Hop, P. (2018). *Stapsgewijs onderwijs: het kind centraal!* Groningen: Noordhoff.
- Oers, B. v. (2005). *Dwarsdenken*. Assen: Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum.
- Van Dale. (2019, 01 03). *Betekenis 'spel'*. Opgehaald van vandale: <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/spel#.XDCE-FxKg2x>

BIJLAGE II. KERNDOELEN NEDERLANDSE TAAL

In deze bijlage is een kopie te vinden van de kerndoelen Nederlandse taal voor het basisonderwijs. In deze kerndoelen wordt een onderscheidt gemaakt in mondeling onderwijs, schriftelijk onderwijs en taalbeschouwing, waaronder strategieën.

Voor het mondeling onderwijs worden op tule.slo.nl de volgende kerndoelen beschreven:

Kerdoel 1: De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven.

Kerdoel 2: De leerlingen leren zich naar vorm en inhoud uit te drukken bij het geven en vragen van informatie, het uitbrengen van verslag, het geven van uitleg, het instrueren en bij het discussiëren.

Kerdoel 3: De leerlingen leren informatie te beoordelen in discussies en in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is en leren met argumenten te reageren.

Voor het schriftelijk onderwijs worden op tule.slo.nl de volgende kerndoelen beschreven:

Kerdoel 4: De leerlingen leren informatie te achterhalen in informatieve en instructieve teksten, waaronder schema's, tabellen en digitale bronnen.

Kerdoel 5: De leerlingen leren naar inhoud en vorm teksten te schrijven met verschillende functies, zoals: informeren, instrueren, overtuigen of plezier verschaffen.

Kerdoel 6: De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het lezen van school- en studieteksten en andere instructieve teksten, en bij systematisch geordende bronnen, waaronder digitale bronnen.

Kerdoel 7: De leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten.

Kerdoel 8: De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief, een verslag, een formulier of een werkstuk. Zij besteden daarbij aandacht aan zinsbouw, correcte spelling, een leesbaar handschrift, bladspiegel, eventueel beeldende elementen en kleur.

Kerdoel 9: De leerlingen krijgen plezier in het lezen en schrijven van voor hen bestemde verhalen, gedichten en informatieve teksten.

Voor taalbeschouwing, waaronder strategieën, worden op tule.slo.nl de volgende kerndoelen beschreven:

Kerdoel 10: De leerlingen leren bij de doelen onder 'mondeling taalonderwijs' en 'schriftelijk taalonderwijs' strategieën te herkennen, te verwoorden, te gebruiken en te beoordelen.

Kerdoel 11: De leerlingen leren een aantal taalkundige principes en regels. Zij kunnen in een zin het onderwerp, het werkwoordelijk gezegde en delen van dat gezegde onderscheiden. De leerlingen kennen:

- regels voor het spellen van werkwoorden;
- regels voor het spellen van andere woorden dan werkwoorden;
- regels voor het gebruik van leestekens.

Kerdoel 12: De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder 'woordenschat' vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken.

BIJLAGE III. INTERVIEW

INTERVIEW SCRIPTIE

Interviewleidraad en vragenlijst

Doel	Kernbegrip	Deelaspecten	Spelsoorten	Verdiepende vragen
Na afloop van dit interview heb ik inzichtelijk kunnen krijgen wat voor activiteiten er op basisschool de X in de groepen twee en drie gedaan worden voor de verschillende deelaspecten van taal	Vaardigheden	Spreken	Hoe zet je rollenspel in, in het kader van spreken?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
				Welke doelen stel je daarbij?
			Hoe zet je constructiespel in, in het kader van spreken?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
				Welke doelen stel je daarbij?
		Hoe zet je bewegingsspel (zang, dans, overlopen, tikken) in, in het kader van spreken?	Kan je hier een voorbeeld van geven?	
				Welke doelen stel je daarbij?
			Hoe zet je behendigheidsspel in, in het kader van spreken?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
Luisteren		Hoe zet je rollenspel in, in het kader van luisteren?		Kan je hier een voorbeeld van geven?
				Welke doelen stel je daarbij?
		Hoe zet je constructiespel in, in het kader van luisteren?	Kan je hier een voorbeeld van geven?	
				Welke doelen stel je daarbij?
Deel 1 Deelaspecten van taal		Hoe zet je bewegingsspel (zang, dans, overlopen, tikken) in, in het kader van luisteren?	Kan je hier een voorbeeld van geven?	
				Welke doelen stel je daarbij?
			Hoe zet je behendigheidsspel in, in het kader van spreken?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
		Schrijven	Hoe zet je rollenspel in, in het kader van schrijven?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
				Welke doelen stel je daarbij?

			Hoe zet je constructiespel in, in het kader van schrijven?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
				Welke doelen stel je daarbij?
			Hoe zet je bewegingsspel (zang, dans, overlopen, tikken) in, in het kader van schrijven?	
				Kan je hier een voorbeeld van geven?
				Welke doelen stel je daarbij?
				Hoe zet je behendigheidsspel in, in het kader van schrijven?
		Welke doelen stel je daarbij?		
		Lezen	Hoe zet je rollenspel in, in het kader van lezen?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
				Welke doelen stel je daarbij?
			Hoe zet je constructiespel in, in het kader van lezen?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
	Welke doelen stel je daarbij?			
	Hoe zet je bewegingsspel (zang, dans, overlopen, tikken) in, in het kader van lezen ?		Kan je hier een voorbeeld van geven?	
			Welke doelen stel je daarbij?	
	Hoe zet je behendigheidsspel in, in het kader van lezen?	Kan je hier een voorbeeld van geven?		
		Welke doelen stel je daarbij?		
	Woordenschat		Hoe zet je rollenspel in, in het kader van woordenschat?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
Welke doelen stel je daarbij?				
Hoe zet je constructiespel in, in het kader van woordenschat?			Kan je hier een voorbeeld van geven?	
			Welke doelen stel je daarbij?	
Hoe zet je bewegingsspel (zang, dans, overlopen, tikken) in, in het kader van woordenschat?			Kan je hier een voorbeeld van geven?	
			Welke doelen stel je daarbij?	
Hoe zet je behendigheidsspel in, in het kader van woordenschat?			Kan je hier een voorbeeld van geven?	
			Welke doelen stel je daarbij?	

	Jeugdliteratuur		Hoe zet je rollenspel in, in het kader van jeugdliteratuur?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
				Welke doelen stel je daarbij?
			Hoe zet je constructiespel in, in het kader van jeugdliteratuur?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
				Welke doelen stel je daarbij?
			Hoe zet je bewegingsspel (zang, dans, overlopen, tikken) in, in het kader van jeugdliteratuur?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
	Taalbeschouwing			Welke doelen stel je daarbij?
			Hoe zet je behendigheidsspel in, in het kader van jeugdliteratuur?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
				Welke doelen stel je daarbij?
			Hoe zet je rollenspel in, in het kader van taalbeschouwing?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
				Welke doelen stel je daarbij?
			Hoe zet je constructiespel in, in het kader van taalbeschouwing?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
				Welke doelen stel je daarbij?
			Hoe zet je bewegingsspel (zang, dans, overlopen, tikken) in, in het kader van taalbeschouwing?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
				Welke doelen stel je daarbij?
			Hoe zet je behendigheidsspel in, in het kader van taalbeschouwing?	Kan je hier een voorbeeld van geven?
				Welke doelen stel je daarbij?
Deel 2 Visie	Belang van spel i.v.m. taalontwikkeling	Hoe	Hoe belangrijk vind je spel in verband met de taalontwikkeling?	Waarom vind je dat?
	Meerwaarde van spel i.v.m. taalontwikkeling	Wat	Welke meerwaarde heeft spel volgens jou voor de taalontwikkeling?	
		Zicht op groep 3	Heb je zicht op de spelvormen die in groep drie gebruikt worden in het kader van taalontwikkeling?	

	Spel in relatie tot taal in de andere groepen	Zicht op groep 2	Heb je zicht op de spelvormen die in groep twee gebruikt worden in het kader van taalontwikkeling?	
Deel 3 Overig	Wensen van de leerkrachten	Spelvormen	Welke spelvorm die jij zelf graag inzet, zou je terug willen zien in groep 2/3?	Waarom zou je die terug willen zien?
				Hoe zou je dat terug willen zien?
		Overgang	Hoe zou je willen dat groep 3 de overgang versoepeld?	
			Hoe zou je willen dat groep 2 de overgang versoepeld?	

BIJLAGE IV. RESULTATEN INTERVIEWS

Doel	Kernbegrip	Deelaspecten	Spelsoorten	Leerkracht 1 groep 3	Leerkracht 2, groep 3	Leerkracht 3, groep 2	Leerkracht 4, groep 2
Na afloop van dit interview heb ik inzichtelijk kunnen krijgen wat voor activiteiten er op basisschool de X in de groepen twee en drie gedaan worden voor de verschillende deelaspecten van taal	Vaardigheden	Spreken	Hoe zet je rollenspel in, in het kader van spreken?	Uitspelen van toneelstukjes en gesprekjes.	Toneelstukjes uitspelen.	Kinderen hebben (vrij) rollenspel in de hoeken en gebruiken daarbij taal.	Kinderen spelen vrij rollenspel in de hoeken. Daarbij gebruiken zij taal. Door met de kinderen mee te spelen in het spel voegt de leerkracht nog meer gesproken taal toe.
			Hoe zet je constructiespel in, in het kader van spreken?	Laten verwoorden wat en hoe er wordt gebouwd met bijvoorbeeld de knikkerbaan	Kinderen samen laten bouwen en daarbij met elkaar moeten spreken. Ook de een laten bouwen en de ander laten vertellen wat er gebouwd moet worden door dat stap voor stap te verwoorden.	Kinderen gebruiken taal tijdens het bouwen met materialen. Dit komt uit de kinderen zelf en de leerkracht stelt vragen.	Als leerkracht meespelen in het spel en in gesprek gaan over het bouwen. Ook door mee spelen kan de leerkracht het spreken stimuleren.
			Hoe zet je bewegingsspel (zang, dans, overlopen, tikken) in, in het kader van spreken?	Liedjes bij spelletjes op het plein en in de gymlessen.	Tijdens de gymlessen of kringactiviteiten met overloopspellen.	Kinderen hebben zelf interactie tijdens de spellen. Hierbij gebruiken ze de gesproken taal.	Liedjes zingen bijvoorbeeld.
			Hoe zet je behendigheidsspel in, in het kader van spreken?	<i>Liedjes bij spelletjes op het plein en in de gymlessen.</i>	Niet echt in het kader van spreken.	Zie hierboven.	Niet echt in het kader van spelen.
		Luisteren	Hoe zet je rollenspel in, in het kader van luisteren?	Toneelstukjes uitspelen en daarbij op elkaar reageren.	Ook toneelstukjes, daarbij ook improviseren en op elkaar reageren.	In het vrije rollenspel in de hoeken hebben de kinderen interactie, waarbij ze zelf leren dat ze ook naar elkaar	Kinderen moeten naar elkaar luisteren om hun rollenspel te spelen.

Deel 1 Deelaspecten van taal						moeten luisteren om spel te hebben.	Afspraken maken over naar elkaar luisteren voordat ze gaan spelen.
			Hoe zet je constructiespel in, in het kader van luisteren?	Samen plannen maken en overleggen tijdens het bouwen van knikkerbanen.	Samen bouwwerken maken en daarbij de een laten vertellen wat de ander moet bouwen en hoe dat dan moet. Dus stap voor stap luisteren.	In het spel van de kinderen leren zij zelf dat naar elkaar luisteren van belang is bij het bouwen met materialen.	Vooral door eerst te observeren, wanneer de kinderen niet goed naar elkaar luisteren, zal de leerkracht inspringen.
			Hoe zet je bewegingsspel (zang, dans, overlopen, tikken) in, in het kader van luisteren?	Luisteren naar de opdrachten van de leerkracht tijdens de bewegingslessen. Overloopspellen als annemaria koekoek	Niet bewust of doelgericht aan gewerkt.	In het bewegingsspel leren de kinderen luisteren naar elkaar tijdens het spel.	Spelletjes waarbij ze goed moeten luisteren naar een sein, geluid of muziek. Lessen uit methode 123 zing hebben activiteiten waarbij kinderen moeten luisteren naar lang, kort, hoog, laag, etc.
			Hoe zet je behendigheidsspel in, in het kader van luisteren?	Zie hierboven.	Zie hierboven.	Zie hierboven.	Zie hierboven.
		Schrijven	Hoe zet je rollenspel in, in het kader van schrijven?	Kinderen zelf toneelstukjes en gesprekjes laten bedenken, uitvoeren en opschrijven.	Zelf toneelstukjes schrijven of verhaaltjes schrijven en dat samen lezen en spelen	Kinderen worden in hun eigen rollenspel nieuwsgierig naar schrijven. De leerkracht speelt hierop in door te helpen en de schrijfmaterialen aan te bieden, maar gaat hier niet "gedwongen" mee beginnen.	Materialen aanbieden in de hoeken waarmee de kinderen kunnen schrijven. Bijpassend bij het onderwerp/thema/ of spel dat de kinderen spelen.
			Hoe zet je constructiespel in, in het kader van schrijven?	Plannen voor het bouwen met blokken, lego en andere materialen laten schrijven.	Stappenplannen voor bouwwerken op laten schrijven. Bij bouwwerken ook al woorden of	Leerkracht bied geschreven woorden bij de bouwwerken als kinderen hierom vragen.	Wanneer kinderen bij het constructiespel vragen naar geschreven taal, biedt de leerkracht het aan.

					getallen laten schrijven.		
			Hoe zet je bewegingsspel (zang, dans, overlopen, tikken) in, in het kader van schrijven?	Zie behendigheidsspel.	Bij schrijven van letters de letters lopen met gym, maar ook letters schrijven in de lucht met verschillende lichaamsdelen.	Bewegingsspelletten waarbij de motoriek voor het schrijven wordt gestimuleerd. Activiteiten gebaseerd op activiteiten uit novoscript.	Ontwikkeling van de motoriek door middel van verschillende spellen, maar nog niet heel doelgericht.
			Hoe zet je behendigheidsspel in, in het kader van schrijven?	Oefeningen voor fijne en grove motoriek. Vrije tekenopdrachten. Teken in scheerschuim en letters voelen.	Zie hierboven.	Bewegingsspelletten waarbij de motoriek voor het schrijven wordt gestimuleerd.	Letters maken met klei, tekenen met verschillende materialen bijvoorbeeld.
		Lezen	Hoe zet je rollenspel in, in het kader van lezen?	Verhaaltjes die de kinderen lezen laten uitspelen.	Zelf geschreven verhalen lezen en spelen. Samenwerkingsopdrachten bij lezen van verhaaltjes en boekjes.	Er zijn boeken in de klas, die mogen de kinderen ook gebruiken in de hoeken. Dit vervolgt ook op de activiteiten bij schrijven, kinderen gaan zelf de geschreven taal ontdekken en doen alsof ze kunnen lezen.	Af en toe staat er een (prenten)boek centraal in de klas. De kinderen kunnen met dit boek en de materialen bij dit boek spelen. Bijvoorbeeld naspelen of zelf lezen. Knuffels bij d boeken aanbieden.
			Hoe zet je constructiespel in, in het kader van lezen?	Eigen plannen laten schrijven en terug lezen.	Geschreven woorden lezen bij bouwwerken.	De leerkracht biedt geschreven taal bij de bouwwerken van de kinderen wanneer zij daarnaar vragen, daarnaast zijn er ook bouwplannen die de kinderen "lezen" bij de materialen.	Bouwplaten namaken, afbeeldingen namaken met bouwmaterialen, vooral aflezen.
			Hoe zet je bewegingsspel (zang, dans, overlopen, tikken) in, in het kader van lezen ?	Speloefeningen op het plein, loopspellen op het plein.	Woorden en letters ophangen in de klas en daar verschillende	Wanneer kinderen goed kunnen bewegen en goed in hun vel zitten qua beweging, zullen zij ook rust kunnen vinden om te gaan lezen. Dit	Geen

					loopspellen bij in de klas.	observeert de leerkracht tijdens de vrije bewegingsspelletten.	
			Hoe zet je behendigheidsspel in, in het kader van lezen?	geen	geen		Geen
	Woordenschat		Hoe zet je rollenspel in, in het kader van woordenschat?	Verhalen bedenken en opschrijven, hierbij nieuwe woorden aanbieden. De verhalen worden ook uitgespeeld. In combinatie met jeugdliteratuur uitspelen.	Woorden uit de eigen verhalen van kinderen klassikaal of een op een met de leerkracht behandelen, maar niet expliciet of doelgericht met rollenspel.	Woordenschat komt uit de kinderen zelf in het vrije rollenspel en de interactie met elkaar. Bieden van een rijke omgeving met verschillende en rijke materialen.	Meespelen in het rollenspel van de kinderen. Leerkracht biedt nieuwe woorden aan tijdens het spel. Materialen en afbeeldingen gebruiken om de woorden nog mee betekenis te geven.
			Hoe zet je constructiespel in, in het kader van woordenschat?	Geen.	Zie hierboven.	zie hiervoor	Zie hierboven.
			Hoe zet je bewegingsspel (zang, dans, overlopen, tikken) in, in het kader van woordenschat?	Geen.	Geen.	De leerkracht gebruikt woorden en heeft gesprekken met de kinderen tijdens het bewegingsspel in bijvoorbeeld het speellokaal en de bewegingslessen	Liedjes zingen en daarbij ook woorden doelgericht inzetten.
			Hoe zet je behendigheidsspel in, in het kader van woordenschat?	Geen.	Geen.	Geen	Geen
	Jeugdliteratuur		Hoe zet je rollenspel in, in het kader van jeugdliteratuur?	Nieuwe boeken aanbieden en die verhaaltjes uit laten spelen.	Boekjes aanbieden en daarbij verhaaltjes spelen en laten vertellen. Verschillende soorten	De leerkracht zorgt voor boeken die de kinderen kunnen pakken en gebruiken in het spel vrije rollenspel.	Af en toe staat er een (prenten)boek centraal in de klas. De kinderen kunnen met dit boek en de materialen bij dit boek spelen. Bijvoorbeeld naspelen of zelf lezen.

					coöperatieve werkvormen.		Boeken uit de bieb, een stukje voorlezen en de kinderen vragen hoe het af zou lopen. Activiteiten bij boekoriëntatie. Kinderen kiezen de boeken zelf uit. Leeshoek met verschillende boeken. Wekelijks bezoek aan de bieb
			Hoe zet je constructiespel in, in het kader van jeugdliteratuur?	Boeken met bouwwerken, vouwboekjes, knutselboeken en dergelijke aanbieden.	Geen.	De leerkracht biedt boeken die aansluiten bij het bouwwerk dat het kind heeft gemaakt.	Boekjes aanbieden die passen bij het gebouwde werk.
			Hoe zet je bewegingsspel (zang, dans, overlopen, tikken) in, in het kader van jeugdliteratuur?	Geen.	Geen.	Geen	Geen
			Hoe zet je behendigheidsspel in, in het kader van jeugdliteratuur?	Geen.	Geen.	Geen	Geen
	Taalbeschouwing		Hoe zet je rollenspel in, in het kader van taalbeschouwing?	Kinderen laten reflecteren op de taal in gespeelde rollenspellen.	Geen.	Kinderen die al verder zijn in de taalontwikkeling kunnen taalgrapjes begrijpen en hiervan genieten. Kinderen reflecteren op hun eigen taal door de interactie tijdens het spel.	Geen
			Hoe zet je constructiespel in, in het kader van taalbeschouwing?	Reflecteren op het maken van de bouwplannen en de communicatie die de	Geen.	Geen	Geen

				kinderen daarbij hebben gehad.			
			Hoe zet je bewegingsspel (zang, dans, overlopen, tikken) in, in het kader van taalbeschouwing?	Begrip van opdrachten in bewegingslessen.	Geen.	Geen	Geen
			Hoe zet je behendigheidsspel in, in het kader van taalbeschouwing?	Begrip van opdrachten in bewegingslessen.	Geen.	Geen	Geen
			Hoe belangrijk vind je spel in verband met de taalontwikkeling?	Spel, communicatie en taal staan dicht bij elkaar in groep drie. Het communiceren en begrip worden ontwikkeld via het spel.	Spel is belangrijk, omdat ze daardoor ervaren en beleven, maar naar mate de vordering van groep 3 ga je het spel meer loslaten. Aan den lijve ervaren.	Spel is alles. Spel is voor kleuters de drager van de ontwikkeling. In het spel van de kinderen wordt de taal op alle vlakken door hunzelf ontdekt en gevormd.	Het allerbelangrijkste, want een kind gebruikt spel om te leren. Je moet de doelen in het spel stoppen, om de kinderen te bereiken.
			Welke meerwaarde heeft spel volgens jou voor de taalontwikkeling?	Om bij de kinderen en hun leefwereld aan te sluiten moet je spel wel inzetten in groep 3.	Spel is belangrijk, omdat ze als kleuters in groep drie komen, door dan op een spelende manier te leren kunnen de kinderen zelf ervaren.	Spel is van het kind, en doordat het kind zelf ontdekt en zelf maakt, wordt de taal ook eigen voor het kind.	Spel is het middel, de werkvorm, om tot je doelen te komen.
			Heb je zicht op de spelvormen die in groep drie gebruikt worden in het kader van taalontwikkeling?	n.v.t.	n.v.t.	Door ervaring en contact met leerkrachten groep drie wel zicht op de activiteiten.	Geen bewust zicht op de activiteiten. Alleen door horen en zeggen. Grote wens!

			Heb je zicht op de spelvormen die in groep twee gebruikt worden in het kader van taalontwikkeling?	Geen concreet zicht op de spelvormen in groep twee, wel een idee en vermoeden op basis van ervaring.	Door ervaring van het werken in de kleutergroepen op deze school, weet van de verschillende activiteiten, maar geen overleg of concreet zicht op de activiteiten in de andere groepen.	n.v.t.	n.v.t.
			Welke spelvorm die jij zelf graag inzet, zou je terug willen zien in groep 2/3?	Verhalen met de kinderen bedenken en opschrijven. Deze verhalen uitspelen en ook voorlezen.	Veel coöperatieve werkvormen, zoals werken in tweetallen.	Een soort spel-uur en/of spellenkast in de klas. Met vrij materiaal, gestuurd op de taal waarmee de kinderen vrij kunnen spelen.	Rollenspel in hoeken of thema's, dus vrij rollenspel.
			Hoe zou je willen dat groep 3 de overgang versoepeld?	Veel aan spel en korte opdrachten doen.	In groep drie ook tijd en ruimte te maken voor het werken en spelen in hoeken.	De leerkracht moet zich goed inlezen op de individuele kinderen met behulp van de observatiemodellen en logboeken.	Meer zicht bieden op de activiteiten die in groep drie worden gedaan.
			Hoe zou je willen dat groep 2 de overgang versoepeld?	Meer zicht op de activiteiten die gedaan worden voor het voorbereidend lezen. Voldoende zicht en afspraken hebben over de	De basis in kennis en vaardigheden voor groep drie goed voorbereiden op een speelse manier, maar er ook voor zorgen	Toetsing van de vaardigheden die nodig zijn in groep 3, de saboso toets is dat, dat wordt hier al gedaan op school.	Meer overlap en contact voor de kinderen in de groepen twee en drie, door samen te spelen. Maar ook de mogelijkheid om voor sommige dingen te kunnen switchen tussen de

				verwachtingen aan groep 3. Duidelijk zicht op waar een kind zit in de leesontwikkeling.	dat deze kennis goed en stevig is.		groepen. Dus een kind dat iets meer kan op gebied van rekenen, laten meedraaien in groep drie of andersom.
--	--	--	--	---	---	--	---

BIJLAGE V. PROCES SCRIPTIE

LOGBOEK

Datum	Activiteit	Opmerking
12-11-2018	Oriënteren op onderwerpen	Gesprek met stageschool
13-11-2018	Gesprek met directeur en onderbouwcoördinator	Scriptie in relatie met overstijgen leerstof- jaarklassensysteem. Overgang tussen groep 2 en 3
15-11-2018	Kennismaking scriptiebegeleidster	Begeleiding door X Starten met probleemanalyse
19-11-2018	Onderwerp verkennen	Ontwikkeling van groep drie, taalgebruik, spelvormen.
21-11-2018	Probleemanalyse uitgewerkt + opstellen voorlopige hoofdvraag	Taalaanbod en benadering voor groep drie
22-11-2018	Bijeenkomst met begeleidster en studenten	Hoofdvraag aanpassen en deelvragen ontwerpen
30-11-2018	Start theoretisch kader	
6-12-2018	Gesprek met X	Bespreken van relevante theorie
Januari 2019	Theorie uitwerken	
	Probleemstelling en onderzoeksplan	Interviews met leerkrachten
16-1-2019	Bespreken theorie en vervolgstappen onderzoek met X	Ontwerpen van interview
22-1-2019	Bespreken interview	Interview aanpassen
Februari	Onderzoeksplan verder uitwerken	
	Verslag onderzoeksplan versturen voor beoordeling	
Maart	Starten met onderzoek	
8-3-2019	Gesprek met X, betreft onderzoeksplan	Onderzoeksplan aanpassen
	Starten met onderzoek	
28-3-2019	Gesprek met begeleider en medestudenten over voortgang scriptie	Ervaringen delen
April	Plannen en uitvoeren interviews	
		Leerzame gesprekken met de leerkrachten gehad.
Mei	Verwerken van de interviews	
	Interviews analyseren	Grote verschillen tussen groep twee en drie
	Gesprek met X	Wat moet er nog gebeuren voor de scriptie, hoe ga je de resultaten analyseren en beschrijven.
Juni	Resultaten beschrijven	
	Conclusie beschrijven	
	Verslag afmaken	

PROCESBESCHRIJVING

Ik heb mijn onderzoek uitgevoerd aan de hand van de onderzoekscyclus van Van der Donk en Van Lanen. Ik beschrijf hoe ik bij elke stap van de onderzoekscyclus te werk ben gegaan.

1. Oriënteren

Ik heb mij georiënteerd op onderwerpen, die mij interessant leken voor de scriptie. Met deze onderwerpen ben ik naar de directeur gegaan en hebben we gekeken welke onderwerpen voor hun nuttig waren. We hebben een keuze gemaakt in het gebruik van spelactiviteiten in groep drie.

2. Richten

Door te gaan richten op een onderwerp kon er een probleemanalyse geschreven worden. Aan de hand van deze probleemanalyse is een hoofdvraag opgesteld. Na het bespreken van de hoofdvraag heb ik deze later nog aangepast om het onderzoek wat breder te maken. Door de groepen twee en drie te gaan vergelijken zou het een vergelijkingsonderzoek gaan worden.

3. Plannen

Vervolgens ben ik gaan kijken hoe ik de gegevens voor mijn onderzoek wou gaan verzamelen. Dit heb ik gedaan in overleg met mijn begeleidster X en ik heb tips gekregen van medestudenten. Ik heb gekozen voor het afnemen van interviews. Hiervoor heb ik een interview opgesteld, waarin alle deelvragen zouden worden uitgewerkt.

4. Verzamelen

De interviews heb ik opgenomen en vervolgens verwerkt. Ik heb door de interviews hele leerzame en inspirerende gesprekken gevoerd met de leerkrachten.

De interviews heb ik gemaakt en verwerkt in een tabel. Deze tabel was overzichtelijk en dat werkte prettig. Ik had hierin duidelijk staan wat mijn doel was en wat de deelonderwerpen van het interview waren. Hierdoor kon ik tijdens het interview steeds terugrijpen naar de goede onderwerpen.

5. Analyseren

Na het voeren van alle interviews, moesten de resultaten geanalyseerd worden. Dat heb ik gedaan door te kijken naar de verschillen en overeenkomsten in de resultaten. Dit was een leerzaam moment, omdat nu duidelijk werd wat de conclusie van het onderzoek zou worden.

6. Concluderen

Ik had de conclusie van dit onderzoek aan het begin nog niet verwacht. Tijdens het voeren van de interviews werd mij al duidelijk dat er een groot verschil is in de werkwijze tussen de groepen twee en drie en dat de leerkrachten daar iets aan moeten doen. Daarnaast gaven de leerkrachten aan behoefte te hebben aan de activiteiten in de andere groepen.

7. Rapporteren

Het maken van een onderzoeksverslag was voor mij niet nieuw. Ik vond het belangrijk en ook prettig om mij vast te houden aan de stappen van de onderzoekscyclus. Daarnaast bood de beoordeling van het onderzoek veel houvast.

8. Presenteren

Voor het presenteren van dit onderzoek zal ik een presentatie maken, waarin ik vertel wat ik in elke stap van de onderzoekscyclus heb gedaan en ontdekt. Het presenteren van de resultaten en conclusie is van groot belang en hier zal ik dan ook de meeste aandacht aan besteden.

LEEROPBRENGST

Om zelfstandig de onderzoekscyclus door te lopen, was nog een hele uitdaging. Ik merkte dat ik zelf wel eens wat steekjes liet vallen. Daarom was het fijn om regelmatig contact te hebben met X. Zij heeft mij veel geleerd over het maken in keuzes voor je onderzoek. Ik leerde dat een bepaalde manier van onderzoeken van groot belang is voor de resultaten die je dan verkrijgt.

Ik vond het voeren van interviews met de leerkrachten heel leerzaam en inspirerend. Ik leerde dat de leerkrachten graag hun ervaring delen, maar ook zij hebben nog vragen. Ik kreeg dan ook veel vraag naar wat ik met het onderzoek ging doen en of zij het ook zouden krijgen. Dit onderzoek zal dan ook naar de school en de leerkrachten gaan, zodat zij er mee aan de slag kunnen in de praktijk.

